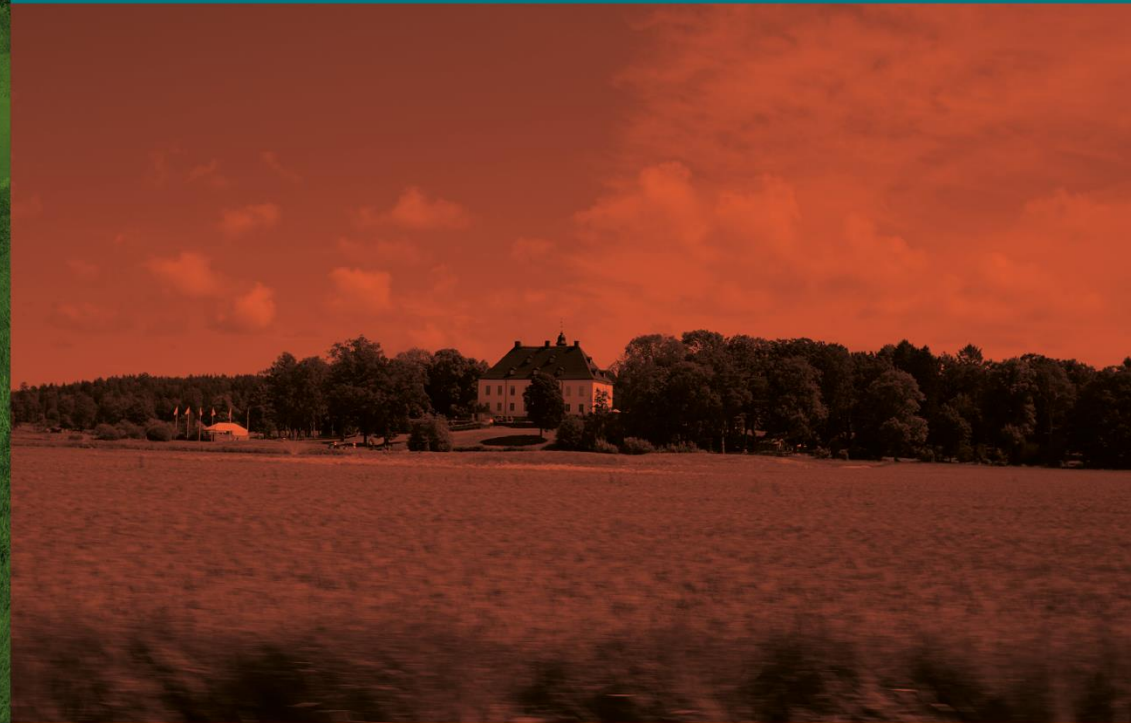




Landskaps- och bebyggelseanalys

Årsta slott/Norr om Årsta havsbad

KMV forum
2020-10-23



Innehåll

Inledning	4
Bakgrund	4
Om uppdraget	4
Utredningsområdet	4
Metod	4
Rapportens upplägg	4
Förutsättningar	6
Planeringsförutsättningar	6
Tidigare kunskapsunderlag och ställningstaganden	6
Lagskydd	7
Kortfattad kulturhistorisk introduktion	8
Årsta i ett regionalt sammanhang	10
Sammanfattad kulturhistorisk värdering	10
Karaktärs- och kulturmiljöanalys	12
Landskapsbild och övergripande karaktär	12
Fokusområde 6	14
Fokusområde 3	18
Fokusområde 1a	22
Känslighets- och tålighetsanalys	25
Samlade rekommendationer	32
Rekommendationer utifrån lagkrav och tidigare utpekanden	32
Generella rekommendationer	33
Rekommendationer för vidare utredningar ..	33
Fördjupad historik	34

Haningebygden	34
Årsta slott	34
Bebyggelse- och markanvändningshistorik	36
Från maktcentrum till fritidsnöje	36
Betesmarker blir golfbanor	36
Årsta havsbad	38
Källförteckning	40
Rapporter	40
Tryckta källor	40
Litteratur	40
Webbsidor	40

Årsta slott – Landskaps- och bebyggelseanalys

Dokumentdatum: 2020-10-23

Beställare: Haninge kommun

Kontaktperson: Anna Röst

Framställt av: KMV forum AB

Författare: Johannes Kruusi, Camilla Eriksson, Stina

Ekberg och Emy Lanemo, KMV forum

Interngranskare: Mikael Hammerman

Foto: KMV forum om inget annat anges

Inledning

Bakgrund

Haninge kommun arbetar med ett planprogram för Årsta slott med omgivning. Syftet med planprogrammet är att utreda möjligheterna för en utveckling av området med verksamheter och bostäder. Utgångspunkten för planprogrammet är att Årsta slott med omgivning har identifierats i kommunens översiktsplan (ÖP 2030) som ett föreslaget utredningsområde för bostäder då det finns intresse av att utöka möjligheterna till attraktivt boende, samt öka tillgängligheten för både boende och allmänhet till skärgården. Det finns intresse från kommunens sida om att utveckla Årsta slott och verksamheten där.

Inför planprogrammet har ett flertal utredningar tagits fram. En analys av utvecklingsmöjligheter för slottet med omgivningar togs fram 2015, och ett planeringsunderlag för bostadsbyggande med en underlagsrapport med kulturmiljöanalys togs fram 2017. I planeringsunderlaget har förutsättningarna för bostadsbebyggelse utretts och ett antal lämpliga och möjliga områden för vidare utredningar har identifierats. I det pågående planprogrammet ingår tre av dessa utredningsområden.

Kulturmiljö är en aspekt av stor betydelse eftersom Årsta slott med omgivning har höga kulturmiljövärden och delar av planprogramsområdet är inom riksintresse för kulturmiljövård. Kommunen har även ett politiskt antaget kulturmiljöprogram som gäller för perioden 2020–2030 och som utvecklingen av området ska stämma överens med. Haninge kommun har därför

efterfrågat en landskaps- och bebyggelseanalys som utreder kulturmiljöfrågan inför planprogramskedet.

Om uppdraget

Uppdraget omfattar att ta fram en landskaps- och bebyggelseanalys inför framtagande av planprogram. Underlaget fokuserar på tre utpekade fokusområden, men omfattar även deras relation till utredningsområdet i sin helhet. Underlaget syftar till att förmedla de tre fokusområdenas kulturmiljövärden, tydliggöra deras känslighet och tålighet för olika typer av åtgärder samt ge rekommendationer för hur framtida exploatering bör förhålla sig till kultur- och landskapsvärdena.

Utredningsområdet

Utredningsområdet är beläget mellan Årsta slott och Årsta havsbad, Haninge kommun, ca 6 km öster om Västerhaninge centrum. Utredningsområdet är ungefärligt och omfattar slottslandskapet i sin helhet samt landskapet i förhållande till Årsta havsbad. Inom utredningsområdet ligger de tre fokusområden som avgränsats inför uppdraget. Området har en karaktär av övergångsbygd med låglänta slättbygder och mer högt belägna besogade områden och ingår i Österhaningebygdens riksintresse för kulturmiljövård. Utredningsområdet omfattar skilda delar av Årsta slottsmiljö, där såväl markanvändning, landskapsrum, bebyggelsekaraktär och miljöernas kulturhistoriska betydelse för slottsmiljön skiljer sig åt.

Metod

Kulturmiljöanalysen tar stöd i Boverkets råd kring värdering, Riksantikvarieämbetets Plattform för kulturhistorisk värdering och urval och Riksantikvarieämbetets handbok för kulturmiljövårdens riksintressen. Ingångar till

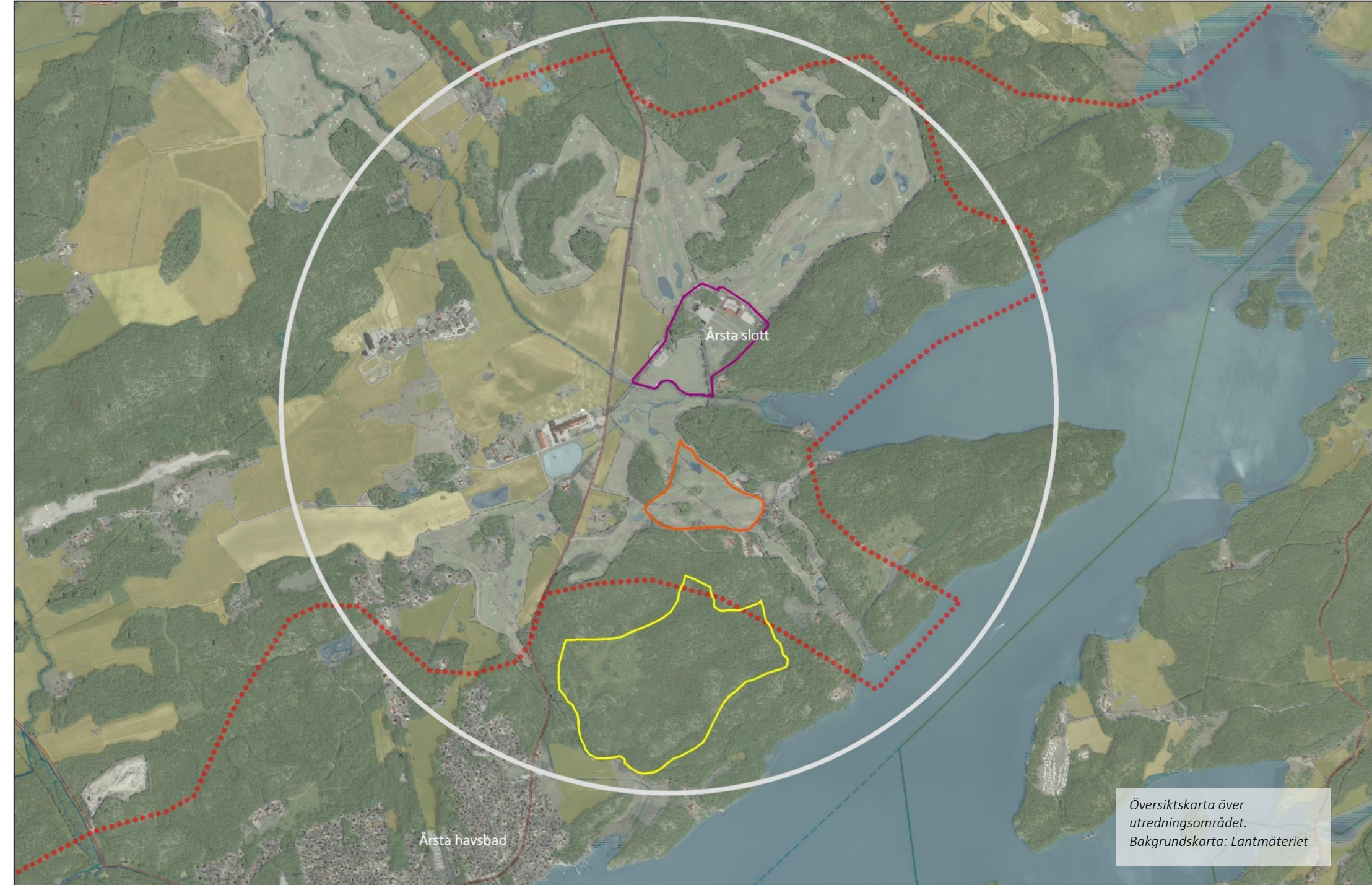
karaktärs- och känslighetsanalysen hämtas även från Trafikverkets Handbok för integrerad landskapskaraktärsanalys Landskapet är arenan - Integrerad landskapskaraktärsanalys.

Centralt för metodiken är att värdefulla kulturmiljöer och kulturhistoriska särdrag beskrivs och motiveras på ett genomskiktligt och pedagogiskt sätt. Styrande för den kulturhistoriska värderingen är hur väl företeelsen är läs- och upplevelsebar i dagens landskap, och hur relevant företeelsen är i förhållande till miljöns särdrag och kulturhistoriska utveckling. Värderingen av värdefulla och särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer utgår från Plan- och bygglagens krav och begreppsapparat.

Enligt Plan- och bygglagen ska bebyggelse och byggnadsverk utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden samt natur och kulturvärdena på platsen. Särskilda historiska och kulturhistoriska värden ska skyddas. Kulturmiljöutredningen ska, genom genomskiktliga bedömningar och beskrivningar av de karaktärsdrag som är bärande för det kulturhistoriska värdet och deras känslighet/tålighet, kunna ligga till grund för kommunens beslut om hur den fysiska miljön ska planeras.

Rapportens upplägg

Rapporten inleds med planeringsförutsättningar, tidigare ställningstaganden samt gällande lagskydd. En kortfattad historisk introduktion till utredningsområdet presenteras i början av rapporten, och följs av en fördjupad historik sist i rapporten. Rapporten innehåller därefter en karaktärs- och kulturmiljöanalys av området i sin helhet och för respektive fokusområde,



Översiktskarta över
utredningsområdet.
Bakgrundskarta: Lantmäteriet

- Ungefärligt utredningsområde
- Riksintresseområde för kulturmiljövård
- Fokusområde 6
- Fokusområde 1a
- Fokusområde 3



en känslighets- och tålighetsanalys presenterad per fokusområde samt samlade rekommendationer inför det fortsatta planarbetet.

Förutsättningar

Planeringsförutsättningar

Utredningsområdet omfattar Årsta slott med omgivning, ett ca 5 kilometer i diameter stort område som ansluter till Årsta havsbad. Området är inte detaljplanlagt. Stora delar av planområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården (Österhaningebygden) som omfattar centralbygden Österhaninge, förhistoriska bosättningar, Årsta slottsmiljö, torpbebyggelse, storgods, stordrifts- och jordbrukslandskap. Området ligger i ett sprickdalslandskap intill Blista fjärd och domineras av skogs- och jordbruksmark samt stora golfbanor.

Slottsmiljön består av slottsbyggnaden från 1600-talet, med tillhörande flygel- och ekonomibyggnader, slottsparken och allékantade vägar. I området finns även torpbebyggelse, Årsta säteri/ladugård och området Årsta havsbad, vilket präglas av sportstugor och senare tillkommen fritidshus- och permanentbebyggelse.

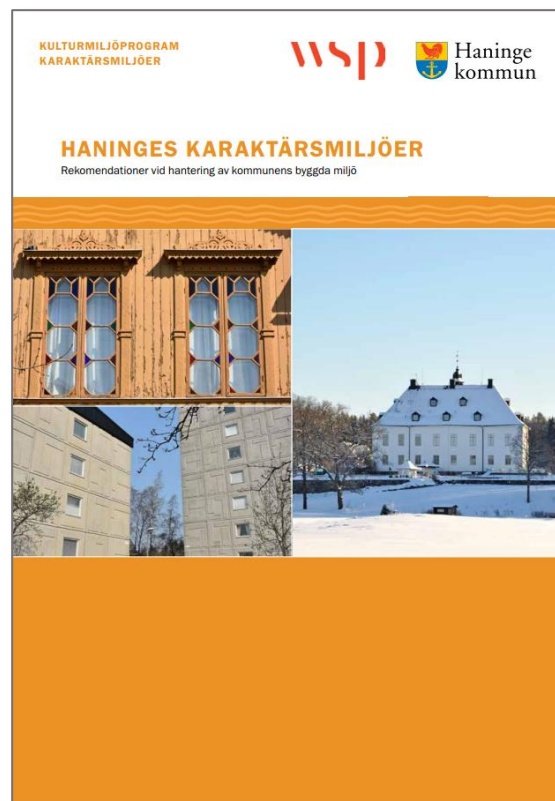
Tidigare kunskapsunderlag och ställningstaganden

Översiktsplan 2030 – med utblick mot 2050

I Haninge kommuns översiktsplan som antogs 2016 är ett område nordost om Årsta havsbad utpekade som utredningsområde. Intresse finns att utveckla området med bland annat ny bebyggelse, men ytterligare utredningar efterfrågas för att kunna bedöma områdets lämplighet och avgränsning.

Kulturmiljöprogram

Årsta slott är upptaget i Haninge kommuns kulturmiljöprogram som antogs 2019. Den ena delen av kulturmiljöprogrammet, *Kulturmiljöprogram – Haninges karaktärsmiljöer*, är ett komplement till den kulturhistoriska översikten och redovisar Haninge kommuns tydligaste karaktärsmiljöer på en övergripande nivå.



Årsta slott ingår i kulturmiljökaraktär *Agrar bebyggelse – slott och herrgårdslandskap*:

Herrgårdslandskapet är det landskap som brukar beskrivas som karaktäristiskt eller typiskt för det sörmländska landskapet. Värde i landskapet består både av helhetsmiljön såväl en mångfald av enskilda objekt i helheten. I dessa miljöer ingår inte bara själva herrgården med bostadshus, ekonomibyggnader och park eller trädgård utan också omgivande odlingslandskap, ofta med alléer och inslag av gamla ädellövträd, samt de torp och arrendegårdar som varit en förutsättning för herrgården. Dessa strukturer är allra tydligast vid Årsta slott, Sundby gård och Sandemar, och miljöer återfinns både på fastlandet och i skärgården.

Årsta havsbad ingår i karaktärsområdet *Sommarbostadens miljöer – sportstugorna 1920–1950-tal*.

Områdena är organiskt planerade med slingrande smala vägar där byggnaderna är placerade ute i den befintliga naturen. Byggnadernas volymer är små och enkla, med komplementbyggnader för olika ändamål. Det finns en variation i utformning och färgsättning men där träfasad är tongivande och röda fasader och vita knutar är vanliga. Stugorna är placerade en bit upp från vägen på naturtomter med ädellövskog och hållmarker. Till områdena finns ofta en allmänning med dansbana, fotbollsplan och bryggor. Exempel på sportstugeområden i Haninge är: Årsta havsbad, Vendelsö, Hermanstorp, Norrby och skärgården

Lagskydd

Inom utredningsområdet finns flera fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar som omfattas av 2 kap Kulturmiljölagen. Ingrepp i fornlämning kräver tillstånd från Länsstyrelsen.

Plan- och bygglagens hänsyn- och varsamhetskrav (PBL 2 kap 6§ och 8 kap 14§ och 17§) gäller vid planering inom hela utredningsområdet. Det innebär att vid planläggning och i ärenden om bygglov ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av god helhetsverkan. Ändringar av byggnader ska alltid göras varsamt och deras värden och kvaliteter ska tas till vara. Särskilt värdefull bebyggelse eller särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer ska skyddas mot förvanskning. Inom utredningsområdet finns inga tidigare utpekade särskilt värdefulla byggnader/bebyggelsemiljöer, men flera byggnader och bebyggelsemiljön runt slottsmiljön och Årsta säteris ladugård bedöms leva upp till Boverkets kriterier för särskilt värdefull bebyggelse (BFS 2011:6).

Inom utredningsområdet finns också stora naturvärden. De tre alléerna som leder upp mot slottet omfattas av det generella biotopskyddet enligt Miljöbalken 7 kap 11§.

Stora delar av planområdet ligger inom ett riksintresse för kulturmiljövården (3 kap 6§ Miljöbalken). Riksintressebeskrivningen återges nedan:

Österhaningebygden [AB 19] (Österhaninge och Västerhaninge sn:r)

Motivering:

Centralbygd i Österhaninge, med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet, med storgods av medeltida ursprung, *sockencentrum* med medeltida kyrka och gamla byar. (*Fornlämningsmiljö, Slottsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Det rika fornlämningsbeståndet med stenåldersboplatser, bronsåldersgravar och många

gravfält från järnåldern, bl.a. Jordbrogravfältet som är ett av landets största. Gamla vägsystem och kyrkomiljön med prästboställen och kyrkskolan. Årsta slott med grunderna till medeltidens fasta hus och kastell, det nuvarande slottet från 1650-talet samt Hässelby säteri. Ekonomibyggnader, torp och annan till godsens hörande bebyggelse. Parker, alléer och det av storgodsdriften präglade landskapet. Övergivna *bytomter*, bl.a. Kapp-Ekeby, bevarade bymiljöer och utskiftade gårdar i den öppna odlingsbygden.



Den engelska parken vid Årsta slott har både höga natur- och kulturvärden.

Kortfattad kulturhistorisk introduktion

Årsta slott ligger i Österhaninge, en bygd präglad av en lång bruknings- och bosättningskontinuitet. Redan under bronsåldern var stora delar av Haninge-trakten bebyggd med större boplatser och gårdar. Byarna i Husbyåns dalgång etablerades troligen under äldre järnålder och ett antal runstenar i området berättar om bygdens kontinuitet. Området är rikt på fornlämningar så som bronsåldersgravar och gravfält från järnåldern.

Gården Årsta har anor sedan lång tid. Under 1200-talet etablerades storgården Årsta med stora mark-tillgångar i området vilket omfattade ett 20-tal andra gårdar i socknarna Österhaninge och Västerhaninge, men även längre bort. Gården övertogs av den katolsk-kristna riddarorden Tyska orden och utgjorde centrum för deras verksamhet i Sverige fram till mitten av 1400-talet. Under 1500-talet omfattade Årsta 34 frälsehemman och markinnehavet växte ytterligare de kommande århundradena.

Slottsbyggnaden uppfördes på 1660-talet av Årstas ägare under denna tid, Bielkenstierka/Natt och Dag. Detta var under stormaktstiden då ett stort antal slott byggdes i landet och adeln utökade sina jordinnehav. I nuvarande Haninge kommun fanns under stormaktstiden totalt 16 säterier. Endast ett fåtal av dessa har bevarat sin karaktär av högreståndsbebyggelse fram till idag.

Under 1700- och 1800-talen tillkom ett stort antal torp på Årstas marker, bland annat runt Blista och

Stymninge. Torpare fick tillåtelse att uppföra torp och en mindre jordbruksplätt i utbyte mot dagsverken på gården. Under större delen av 1700-talet styrde släkten Flemming över Årsta för att år 1805 sälja till brukspatron Carl Fredric Bremer, far till Fredrika Bremer som kom att spendera stora delar av sitt liv på Årsta.

Jordbrukets utveckling tog fart i början av 1800-talet och allt större andel av ängarna kring Årsta odlades som åkermark. Kring sekelskiftet 1900 slogs ägorna närmast slottet ihop till en stor sammanhängande jordbruksfastighet under namnet Årsta säteri och en mycket stor och för tiden modern ladugårdsanläggning uppfördes vid Blista. Godslandskapets indelning fullbordades i två tydliga delar med var sin karaktär, det storskaliga jordbruket i västra delen av dalgången och den mer varierade och förskönade slottsmiljön i öster med parker, trädgårdar och alléer. Som en del i gårdens utveckling infördes även nya verksamheter som tegelbruk och trädgårdsodlingar.

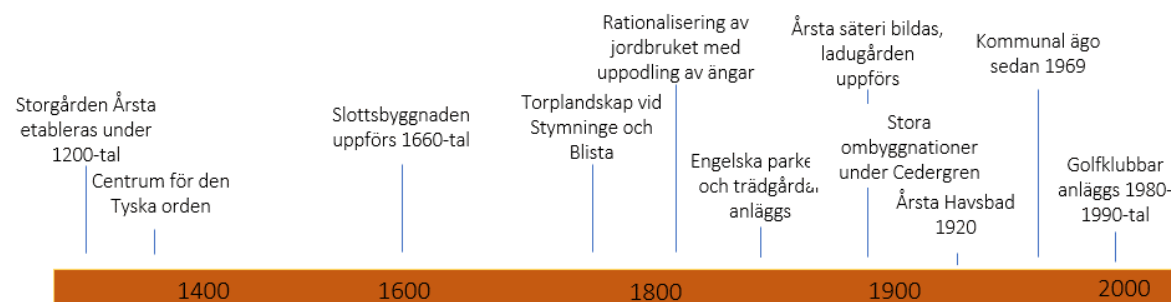
1910 genomfördes stora om- och nybyggnationer på Årsta när den förmögne Gustaf Theodor Cedergren tog över egendomen. Han lät förändra stora delar av

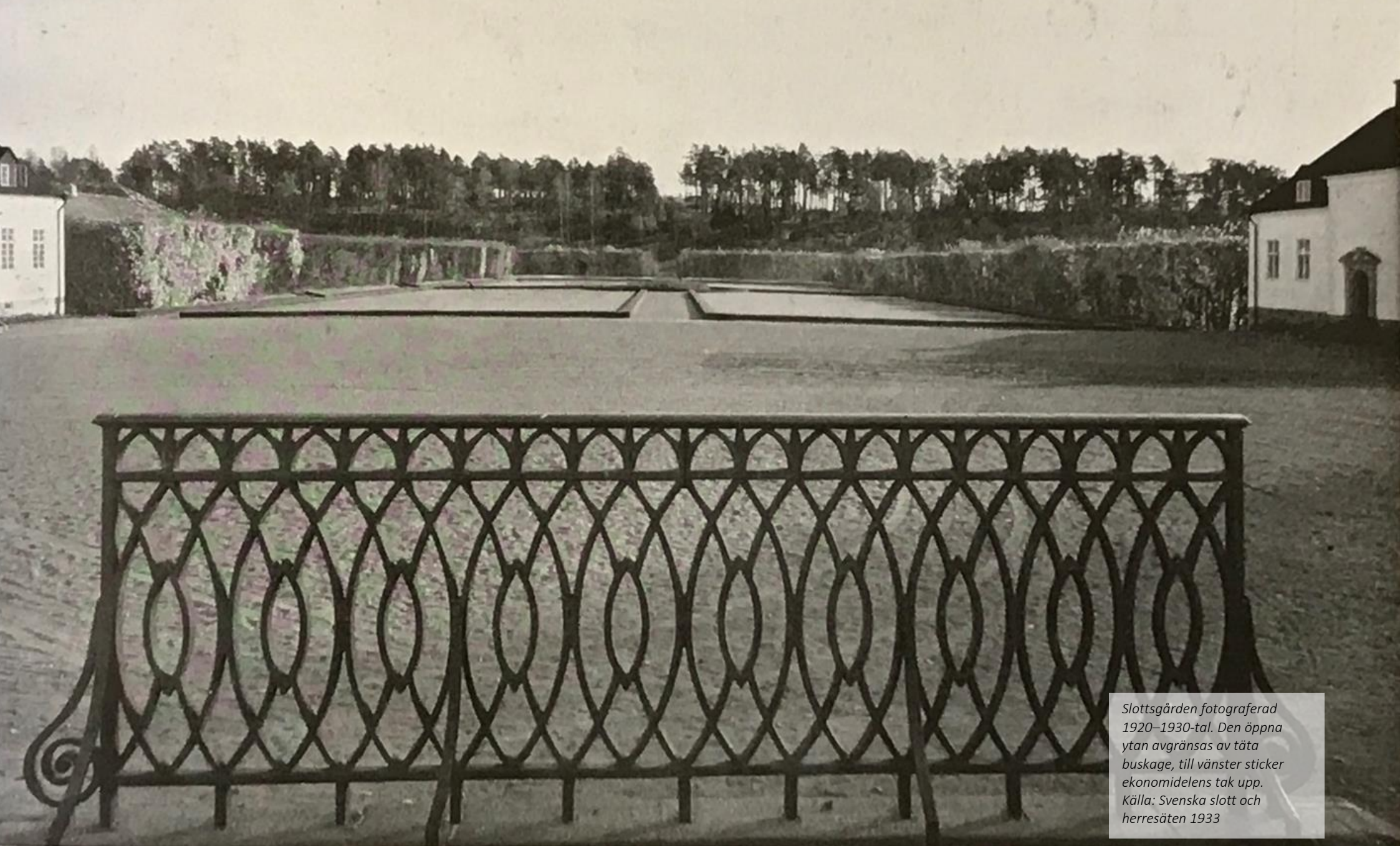
slottets interiör, uppföra två flygelbyggnader, en förvaltarbostad och byggde om ekonomibyggnader till stall närmast slottet.

Ytterligare förändringar i området skedde när HSB köpte skogsmark tillhörande Årsta i slutet av 1920-talet och anlade fritidshusområdet Årsta Havsbad nere vid Horsfjärden. Ca 600 små stugor planerades det för och tanken var att stadsbor skulle få tillgång till natur- och rekreationsområden.

Sedan 1969 har slottet varit i kommunal ägo. Haninge kommun driver idag Årsta slottsmuseum i slottsbyggnaden och Engelska parken i samverkan med Årstasällskapet för Fredrika Bremer-studier. Delar av slottsbyggnaden är för närvarande uthyrda för restaurang- och konferensverksamhet.

På 1980-talet bildades Haninge Golfklubb som byggde golfbana i direkt anslutning till Årsta slott, och på 1990-talet bildades Haninge strands golfklubb med en anläggning som bland annat omfattar den f.d. Blista äng.





Slottsgården fotograferad
1920–1930-tal. Den öppna
ytan avgränsas av täta
buskage, till vänster sticker
ekonomidelen tak upp.
Källa: Svenska slott och
herresäten 1933

Årsta i ett regionalt sammanhang

Förekomsten av slott och herrgårdar är en viktig del av Stockholms läns kulturmiljöprofil. Vid mitten av 1800-talet utgjorde mer än 60% av markägandet av frälse- och kronojord. Den starka närvaron av stormannasläkter i Mälarlanskapens centralbygder från järnålder och framåt och det kungliga och adliga byggandet och ägandet runt huvudstaden förklarar den stora andelen slott och herrgårdar.

Godskomplexet kring Årsta slott kan härledas till åtminstone medeltid då det utgjorde huvudgård för Tyska orden som var belägen här under 1300-talet. Dagens slottsbyggnad började uppföras på 1660-talet och utgör därmed del i berättelsen om hur den svenska högadeln mot slutet av Gustav Vasas regering blir allt rikare och mäktigare för att i mitten av 1600-talet besitta stora områden med frälsejord. Den kraftiga ökningen av frälsejord under denna epok hänger samman med en expansiv byggnadsperiod då ett stort antal ståndsmissiga säterier uppfördes. Här utgör exempelvis Fituna (Nynäshamn kn) och Runsa (Upplands Väsby kn) goda exempel på bevarade bebyggelsemiljöer. Södertörn präglas särskilt av en stark framväxt av säterier under 1600-talet. Under 1500-talet dominerades skärgården och norra Södertörn av skattejord, men under framförallt 1600-talet skedde en omfattande feodalisering som på 1800-talet hade resulterat i att mer än 75% av marken på stora delar av Södertörn utgjordes av frälsejord. Slotts- och herrgårdsmiljöerna vid Sandermar, Sundby och Årsta slott pekas i kulturmiljöprogrammet ut som kommunens mest särpräglade slotts- och

herrgårdslandskap. Samtliga är även utpekade som riksintressen för kulturmiljövården.

Med ett regionalt perspektiv på slott och herrgårdar i södra delen av Stockholms län kan Årsta slott bland annat jämföras med det närliggande Härke slott (Härke kn) som idag är en privatägd konferensanläggning där det omgivande landskapet, i likhet med Årsta slott, utgörs av ett godspräglat odlingslandskap. Årsta slott har dock vid jämförelse ett något starkare bevarat uttryck som gods genom bland annat ekonomibyggnaderna i anslutning till slottet och Årsta säters ladugård som vid uppförandet på 1910-talet var en av de största i Sverige. Ett gods som i likhet med Årsta slott har rötter ned i åtminstone 1300-talet är Tyresö slott (Tyresö kn). Detta var fram till 1930-talet ett av de största godskomplexen i Stockholm men där landskapet idag är bebyggt med det moderna Tyresö. Som kulturhistorisk miljö utgör därmed Årsta slott vid jämförelse en tydlig representant för stormaktstidens slott- och herrgårdsväsende i en landskaplig kontext.

Museiverksamheten vid Årsta slott har bidragit till att miljön i jämförelse med många andra slott och herrgårdar har en ovanligt hög grad av tillgänglighet. Tillgängligheten förstärks av den pedagogiska verksamhet som bedrivs utifrån slottet och dess interiör samt möjlighet till upplevelse och rekreation i omgivande park och anläggning.

Sammanfattad kulturhistorisk värdering

Landskapet runt Årsta slott utgör ett av kommunens mest särpräglade slotts- och herrgårdslandskap, och tillsammans med herrgårdsmiljöerna Sandemar och Sundby visar det på 1600-talets feodalisering och omfattande omdaning av landskapet på Södertörn. De tre godsmiljöerna återspeglar olika typer av herrgårdsanläggningar uppförda under 1600-talets expansiva byggnadsperiod, från Sandemars barockanläggning till Sundbys karolinska träherrgård. Årsta urskiljer sig, med sin storskalighet och sin kontinuitet från en medeltida storgård, från kommunens övriga slotts- och herrgårdsmiljöer. De fornlämningsrika omgivningarna, det öppna, storskaliga och godspräglade landskap som omger slottsmiljön och slottsanläggningen med uttryck från 1600-tal till tidigt 1900-tal bidrar till miljöns läsbarhet. Miljön som helhet är ett uttryck för Stockholms läns särprägel med sin täta förekomst av slott och herrgårdar.



Årsta slottsanläggning sett från slottsgården.



Detalj från Mönstringsladans
fönsterluckor.

Karaktärs- och kulturmiljöanalys

Landskapsbild och övergripande karaktär

Landskapet runt Årsta slott utgörs av ett för Mälardalen typiskt sprickdalslandskap, där lerfyllda dalgångar avgränsas av skogsklädda moränhöjder med riklig förekomst av berg i dagen. Denna form av sprickdalslandskap präglar hela Stockholms län, särskilt väl utmejslad sprickdalstopografi återfinns på Södertörn där landskapet har stark relief med större skillnader mellan lägsta och högsta punkt i terrängen.

I Österhaningebygden sträcker sig dalgångarna mestadels i sydvästlig/nordöstlig riktning, och parallellt med strandlinjen. Landskapsrummen är ofta långsträckta och relativt småskaliga, men där sprickdalarna möts vidgas landskapsrummen till nästan slättliknande bygder. Det storskaliga och öppna landskap som breder ut sig väst om Årsta slottsbyggnad och sträcker sig vidare förbi Blista och Stadsberga är ett exempel på detta.

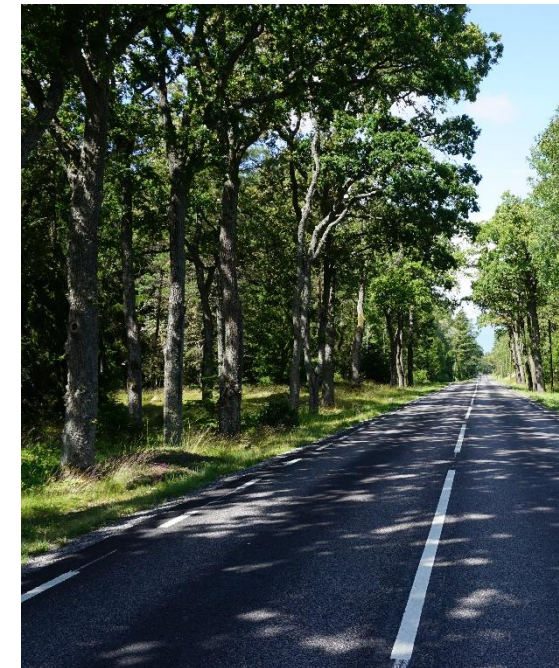
Markanvändningen präglas dels av åker med spannmålsodling, dels av stora arealer anlagd golfbana. Åker dominerar landskapsrummet till väster om Årsta Havsbadsvägen, medan golfbanan dominerar de östliga delarna av landskapsrummet. Sett från norr är slottslandskapet påtagligt genom vyn över det öppna odlingslandskapet, den vita och framträdande slottsbyggnaden, Norra och Västra allén liksom Årsta säteris monumentala ladugård med sin karaktäristiska takform. Sett från sydväst upplevs slottsbyggnaden inte lika påtagligt och är under delar av året endast delvis synlig bakom vegetationen. Golfbanorna har generellt bidragit till

att landskapets öppna godspräglade karaktär bibehållits, men de har också, genom förändrade landskapsformer, trädgårdsväxter, formklippta träd, dammar, flaggstänger, funktionsbyggnader och parkeringsplatser, tydligt omformat det agrara landskapet till ett fritids- och rekreationslandskap.

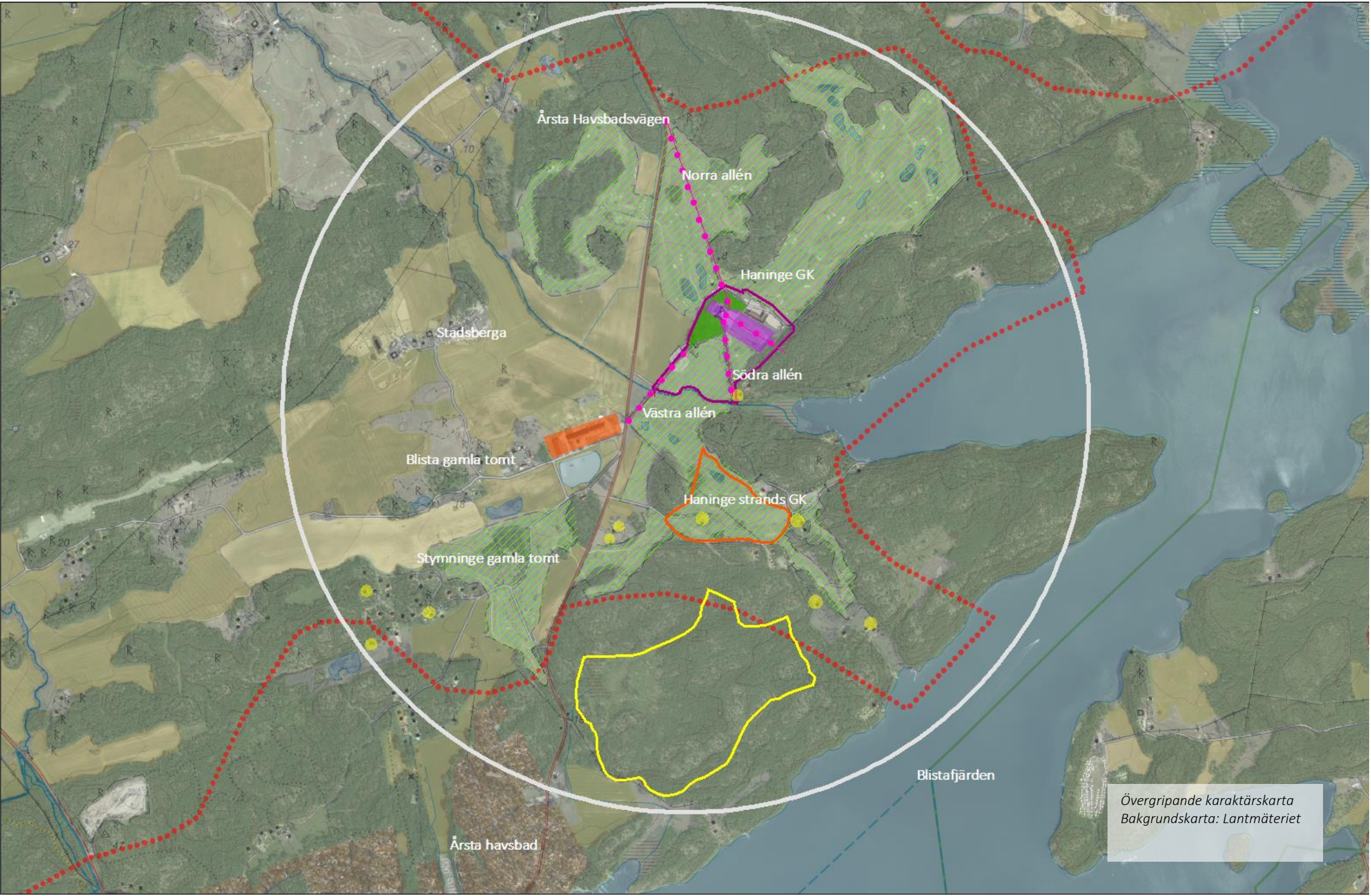
Slottsmiljön ligger i den södra delen av det öppna landskapsrummet. Miljön är avskild från Blistafjärden genom en hög och skogsbeklädd höjdrygg som sträcker sig längst med strandlinjen. Längs med de smalare sprickdalar som sträcker sig ned mot fjärden finns torplägen med kontinuitet från 1700- och 1800-talet, men med i de flesta fall en kraftigt förändrad karaktär vad gäller såväl de enskilda byggnaderna som omgivande landskap. Landskapet kring torplägena runt Blista äng (fokusområde 3) präglas av Haninge strands golfklubb och bebyggelse med koppling till fritidslandskapet såsom restaurang och vandrarhem. Torplägena väster om Stymninge är kraftigt kringbyggda med modern villabebyggelse.

I den sydvästra utkanten av planområdet ligger Årsta havsbad som är ett tätbebyggt fritidshusområde i kuperad terräng. Längs vattnet finns allmänna badstränder, bryggor och båtplatser. Årsta Havsbadsvägen löper genom området med ett litet torg i områdets centrum. Norr och söder om vägen går mindre, grusade vägar och stigar som följer topografin, vilket har skapat kuperade och grönskande tomter med stora inslag av barrträd och annan vegetation. Stugorna är i huvudsak små och placerade indragna från vägen. Flera stugor är tillbyggda och omgjorda till åretruntbostäder och i områdets utkanter finns senare tillkommen villabebyggelse.

Flera generationer av vägstrukturer sträcker sig genom landskapet, och återspeglar den successiva framväxten av nya målpunkter. Den idag mest trafikerade vägen är Årsta Havsbadsvägen, som anlades som en rak diagonal genom odlingslandskapet på 1930-tal.



Årsta Havsbadsväg vid den norra infarten till utredningsområdet. Ensidiga alléer återfinns längs flera sträckor.



Övergripande karaktärskarta
Bakgrundskarta: Lantmäteriet

- | | | |
|---------------------|--|--------------------------------|
| ● Axiala strukturer | ■ Torplågen | ■ Ungefärligt utredningsområde |
| ■ Ladugården | ■ Golfbana | ■ Fokusområde 6 |
| ■ Slottsgården | ■ Riksintresseområde för kulturmiljövård | ■ Fokusområde 1a |
| ■ Engelska parken | | ■ Fokusområde 3 |



Fokusområde 6

Område 6 omfattar godsets centrum med Årsta slott, tillhörande trädgård och engelsk park. I öster innefattas de ekonomibyggnader som gränsar till trädgården samt mönstringsladan, i väster sträcker sig området ned till Husbyån och innefattar ett öppet landskap som historisk sett utgjort ängar och från 1800-talet åkermarker och som idag används som golfbana. I sydost avgränsas området av den skogsklädda bergsrygg som skiljer slottet från Blistafjärden. De öppna ytorna inom området gränsar till både Västra och Södra allén, och öppenheten är betydelsefull som inramning till alléerna och för läsbarheten av dessa som anlagda axiala strukturer. De norra och södra alléerna är de äldsta och markerar entréer till slottet från landsvägen västerut samt från sjösidan. Den västra allén har troligen anlagts i samband med uppförandet av ladugården, men har idag en viktig funktion som den huvudsakliga entrén till miljön. Trots alléernas varierande skick, med en stor andel döda träd i norr och luckor och yngre träd i syd och väst, utgör de viktiga orienterande strukturer.

Landskapet inom delområdet utgörs av ett lätt böljande landskap där alléerna, vegetationen längs med Husbyån och skogsslänten mot sydost fungerar som tydliga rumsavdelare. Slottsbyggnaden är under sommarhalvåret till stora delar dold bakom den engelska parkens höga vegetation, och det är framförallt alléerna och den trädkrans som omger slottet som, sett från väster, avslöjar slottets placering. Ekonomibyggnadernas tegeltak är synliga från de västra delarna av utredningsområdet och från vägen mot Årsta havsbad. De något mer mellanskaliga landskapsrummen kontrasterar tydligt



Årsta slott sett från det öppna landskapet i väst.

mot det öppna, flacka och storskaliga landskap med långa vyer som dominerar slottsmiljöns västra sida. Storskaligheten och slottets välexponerade och solitära läge gör att den västra sidan upplevs som slottsmiljöns framsida. Trots de relativt avgränsade landskapsrummen inom delområdet erbjuds långa utblickar mot omgivande landskap, både mot det storskaliga godslandskapet väster om slottsmiljön och mot de mer småskaliga landskapsrum som tar vid söderut (område 3). Avsaknaden av annan bebyggelse, ett tydligt kännetecken för godslandskapet, är påtaglig i samtliga utblickar. Det är till stor del endast bebyggelsen vid torplägena Fiskartorpet och Nylanda samt Årsta säteris

ladugårdsbyggnad och gårdsbebyggelsen vid Stadsberga som kan uppfattas från delområdet.

Miljön direkt vid slottet domineras av huvudbyggnaden, en hög, vitputsad stenbyggnad i två våningar under ett brant takfall som rymmer två vindsvåningar. Byggnaden är på grund av sin höga placering väl synlig från det öppna landskapet i väst. Huvudbyggnaden som till det yttre har behållit sin slottskaraktär från 1600-talets mitt vilar på en höjd som mot väst och sydväst markeras av branta slänter med berg i dagen samt av en hög stödmur i natursten.



Årsta havsbadsvägens låga profil gör den till ett diskret inslag i landskapet

Öppet representativt landskapsrum med långa utblickar

Slottets välexponerade läge

Ett mer varierat och mellanskaligt landskapsrum

Ekonomidelens representativa fasad

Mönstringsladan

Öppna, mellanskaliga landskapsrum inramar alléerna

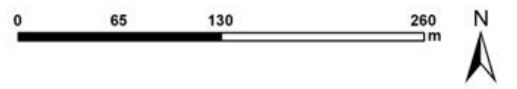
Öppna, mellanskaliga landskapsrum inramar alléerna

Visuell koppling mellan Ladugård och slott

Ladugården som viktigt landmärke

Bärande karaktärsdrag i fokusområde 6.
Bakgrundskarta: Lantmäteriet

- Axiala strukturer
- Ladugården
- Engelska parken
- Torplägen
- Fokusområde 6
- Riksintresseområde för kulturmiljövård



Slottsgården har behållit sin huvudsakliga struktur från 1600-talet, även om bebyggelsen och trädgården har genomgått flera förändringar under århundradena. Mot sydost vänder sig slottet mot en plan, öppen gårdsplan som omgärdas av två vita flyglar uppförda under 1910-talet. Gårdsplanen övergår i en plan, öppen trädgårdsanläggning med symmetriskt utformade promenadvägar och inslag av dammar, anlagda under tidigt 1900-tal. Den rätlinjiga grundformen härstammar dock från den barockträdgård som anlades i slutet av 1600-talet eller början av 1700-talet. Trädgården avgränsas längs med långsidorna av hamlade askar, lönnar och andra lövträd. Fotografier från tidigt 1900-tal visar att dessa utgjort täta, formklippta häckar vilka idag betydligt har glesats ut. Från slottstrappan löper en rak axel som tar sin fortsättning i en stensatt trappa som leder upp för slänten på motsatt sida trädgården, troligen anlagd under tidigt 1900-tal. Öster om trädgården ligger slottets ekonomibyggnader. Ekonomigården som idag mäter ca 95 x 35 meter har legat på samma plats sedan 1600-talet, även om den nuvarande bebyggelsen har tillkommit under 1800–1900-talen. Huvudlängan består av tre sammanbyggda byggnader som fått sin nuvarande karaktär på 1910–20-talet när de byggdes om till stall för godsägarens behov. Utformningen med stora fönster med tidstypiska former, tegeltak, fasadpanel i falurött och vita snickerier är typiskt för tiden. Fasaden mot trädgården är mer representativ, medan gårdsfasaderna har mer brukskaraktär. Ekonomigården nås genom en portal med låga sidobyggnader från norr. Östra sidan är öppen förutom en barack från 1900-talets mitt. Invändigt har byggnaderna kvar inredning och byggnadsdelar som berättar om funktionen som stall, även om byggnaderna idag används som förråd och verkstad.

Mönstringsladan som står längst i sydost i slottsträdgården förknippas med berättelsen om Gustav II Adolfs mönstring av sin armé på väg till 30-åriga kriget, även om den nuvarande byggnaden troligen är uppförd senare. Den har fasader av liggtimmer i falurött och svarta fönsterluckor och portar.

Kulturhistoriska värden i fokusområde 6

- Slottsanläggningen med tillhörande bebyggelse, engelsk park och alléer och säteriets ladugård har i sin helhet ett högt kulturhistoriskt värde. Miljön bedöms i sin helhet utgöra en särskild värdefull bebyggelsemiljö enligt Plan- och bygglagen 8 kap 13§.
- Den särskilt värdefulla bebyggelsen omfattar såväl slottsbyggnaden från 1660-tal och mönstringsladan som flyglar, ekonomibyggnader och ladugården från det tidiga 1900-talets modernisering av slottsmiljön.
- Slottsmiljön med omgivande öppna och godspräglade landskap och fornlämningsmiljöer har i sin helhet ett högt kulturhistoriskt värde och utgör ett bärande värde i riksintresset.



Ovan:
 Ekonomilängorna med
 tidstypisk karaktär från
 omdaning till stall
 under 1910–1920-tal.
 Nedan: Södra allén är
 den som innehåller flest
 äldre träd. De öppna
 landskapen runt
 alléerna framhäver
 deras roll som axiella
 strukturer i landskapet.

Fokusområde 3

Område 3 omfattar det sydöstra hörnet av Husbyåns öppna dalgång, söder om slottsområdet. I norr och söder avgränsas området av skogsklädda impediment och höjder. Dalgången utmärks av en lätt böljande topografi och består av ett relativt smalt och vålavgränsat landskapsrum som, i jämförelse med landskapet direkt runt Årsta slott, upplevs som mer mellanskaligt. Åkerholmar med öppna bryn och inslag av ädellöv, bland annat flera storskaliga ekar, bryter av i den öppna dalgången.

I stora delar av dalgången har landskapet en prägel av fritidslandskap kopplat till golfbaneverksamheten. En restaurang, driving range med tillhörande teknikhus och skyddsnet samt parkeringsytor bidrar tillsammans med det formgivna landskapet till det dominerande intrycket av ett fritidslandskap. I anslutning till områdets sydvästra gräns samt på de större impedimenten återfinns tre historiska torplägen, Nylända och Linderstorp strax intill Årsta havsbadsvägen samt Perstorp och Lindersberg på impediment i anslutning till den öppna marken. De typiska torplägena intill impedimenten gör att det historiska torplandskapet är delvis läsbart, även om bebyggelsen idag består av äldre, om- och tillbyggda bostadshus och sentida villor. Undantaget är ett torp vid Lindestorp som har mer ursprunglig karaktär. Utöver de tre historiska torplägena har bebyggelsen i anslutning till fokusområde 3 fått ett antal nya tillägg. I söder ligger ett sentida vandrarhem som trots sin låga byggnadshöjd och läget i skogskanten är väl synligt i dalgången. Intill på samma sätt i dalgångens övergång till skog ligger ett bostadshus med en markant tillfartsväg. Golfrestaurangen står på motsatt sida, i den nordöstra skogskanten. I

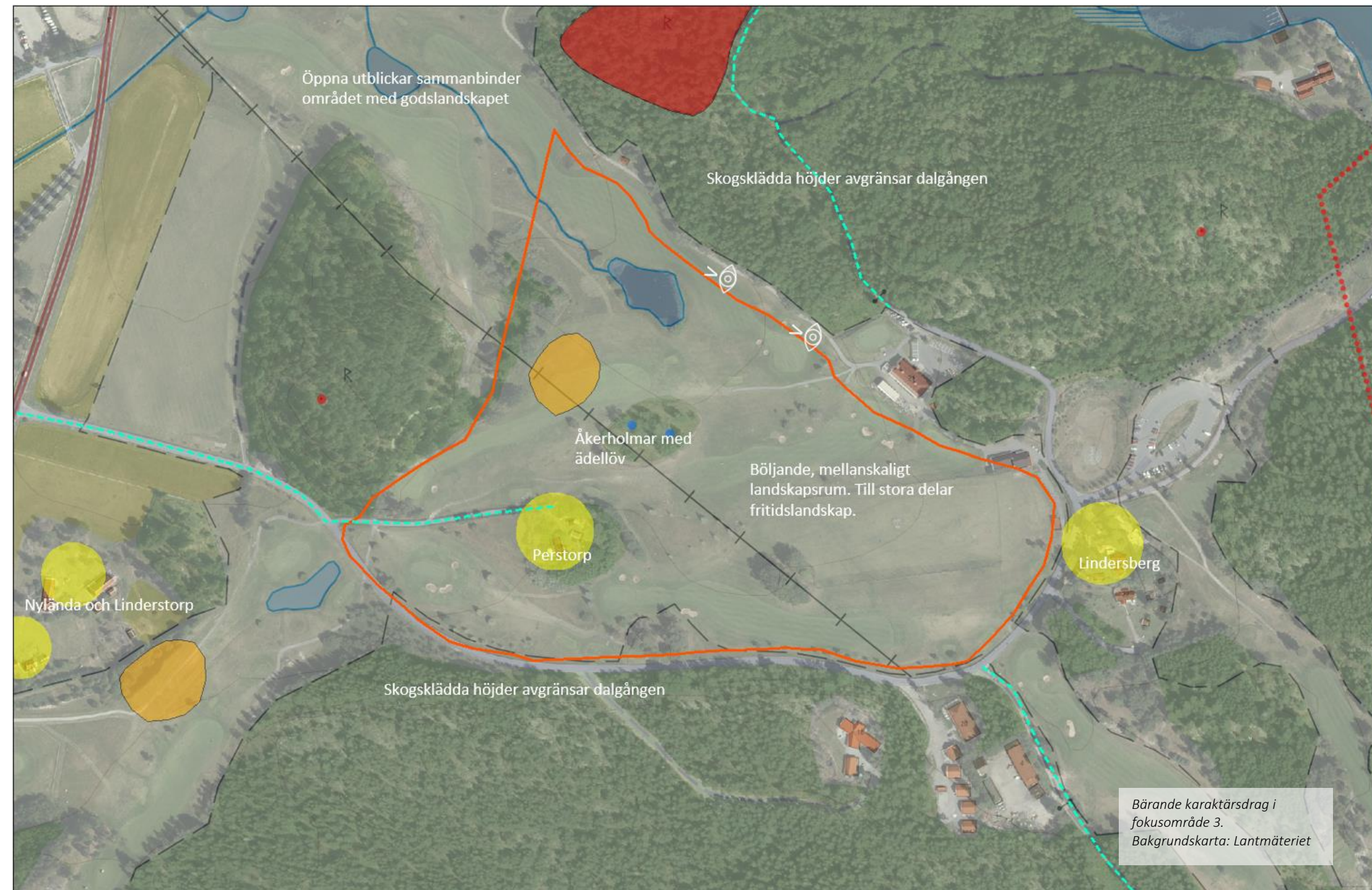
skogsområdet mellan Husbyån och fokusområde 3 ligger gravfält med ett åttiototal gravar, högar, stensättningar samt en treudd.

Område 3 har historiskt sett utgjort Blista äng. Fram till 1800-talets första hälft utgjordes dalgången i sin helhet av ängsmark. Som ett led i 1800-talets rationaliseringar av godsets jordbruk dikades dalgången ur och odlades upp. Under 1900-talet fortsatte rationaliseringarna ytterligare genom täckdikning och sammanslagning av mindre åkerytor till stora sammanhängande åkrar som var anpassade till ett maskinellt jordbruk. De tre torplägen som finns i anslutning till området etablerades i samband med denna rationalisering.

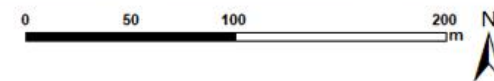
De öppna utblickarna mellan område 3 och det mer storskaliga landskapet kring slottet gör att dalgången fortsatt upplevs som en del av slottslandskapet. Från Årsta havsbadsvägen och den Västra allén ges långa utblickar in mot område 3, och framförallt mot dess sydliga delar. Den nordostliga kanten och dalgångens botten upplevs först när man färdas vidare längs med Årsta havsbadsvägen. På samma sätt ges från område 3 utblickar mot det öppna landskapet och Årsta säteris ladugårdsbyggnad, vilket ger en antydning om den historiska kopplingen mellan de två landskapsrummen. Sambanden med det storskaliga och öppna landskapet gör att område 3 har betydelse för slottslandskapet i stort, även om området idag främst karakteriseras av golfbaneverksamheten.



Åkerholmar med inslag av ek bryter av i den öppna dalgången



- Aldre vägsträckning
- Fokusområde 3
- Torplägen
- Riksintresseområde för kulturmiljövård
- Fornlämning
- Möjlig fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning



Kulturhistoriska värden i fokusområde 3

- De öppna markerna, som i norr sammanbinds med godslandskapet genom öppna utblickar, har ett högt kulturhistoriskt värde för godslandskapet i sin helhet.
- Inslag av kulturhistoriskt värdefull torpbebyggelse finns vid Linderstorp. Inom området har torpbebyggelsen överlag en förändrad karaktär, men läsbarheten av de historiska torplägena är kulturhistoriskt värdefull.
- Kulturhistoriskt värdefulla rester av äldre vägsträckningar till Perstorp, mot Kävelåker i söder och mot Årsta slott.
- Visst inslag av ek på åkerholmarna bidrar till läsbarheten av godslandskapet.



Stora delar av fokusområde 3 har en prägel av fritidslandskap kopplat till golfbaneverksamheten.



Från golfrestaurangen ges
öppna utblickar mot
godslandskapet i nordväst.

Fokusområde 1a

Område 1a omfattar ett större sammanhängande skogligt höjdparti, den s.k. Stymningeskogen, i sydöstra delen av planområdet. Områdets högsta partier når 30–35 m.ö.h, dessa avlånga bergsryggar sträcker sig parallellt med strandlinjen och återfinns både i fokusområdets södra delar och strax norr om. Växtligheten består av omväxlande blandbarrskog med bärrik undervegetation, granskog och glest bevuxna tallklädda hållmarker på de högre partierna. Från höjdryggarna ges vissa utblickar mot Blistafjärden nedanför. Området genomkorsas av flera stigar som ger intryck av att vara välanvända.

Det saknas bebyggelse inom området, både idag och enligt det historiska kartmaterialet. Den sydvästra delen av området avgränsas av en slingrande grusväg mot torpläget Stymningevik där det i brynzonerna växer en ensidig allé av äldre spärrkroniga ekar som idag står något trängda av yngre barrträd. På motsatt sida om vägen möter åkermark som ingår i växelbruk men som fram till 1800-talets första hälft brukats som ängsmark. I anslutning till den öppna marken ligger även torpet Karlslund. Från de östligaste delarna av Årsta havsbad och i vissa utblickar från Årsta havsbadsvägen fungerar den skogliga slänten som en tydlig fond.

I den nordvästra delen av området finns ett större hygge, som idag täcks av rikligt med sly och är till stora delar svårframkomligt. Dessa delar är mer låglänta och fuktiga, och flera spår av dikning finns i området.

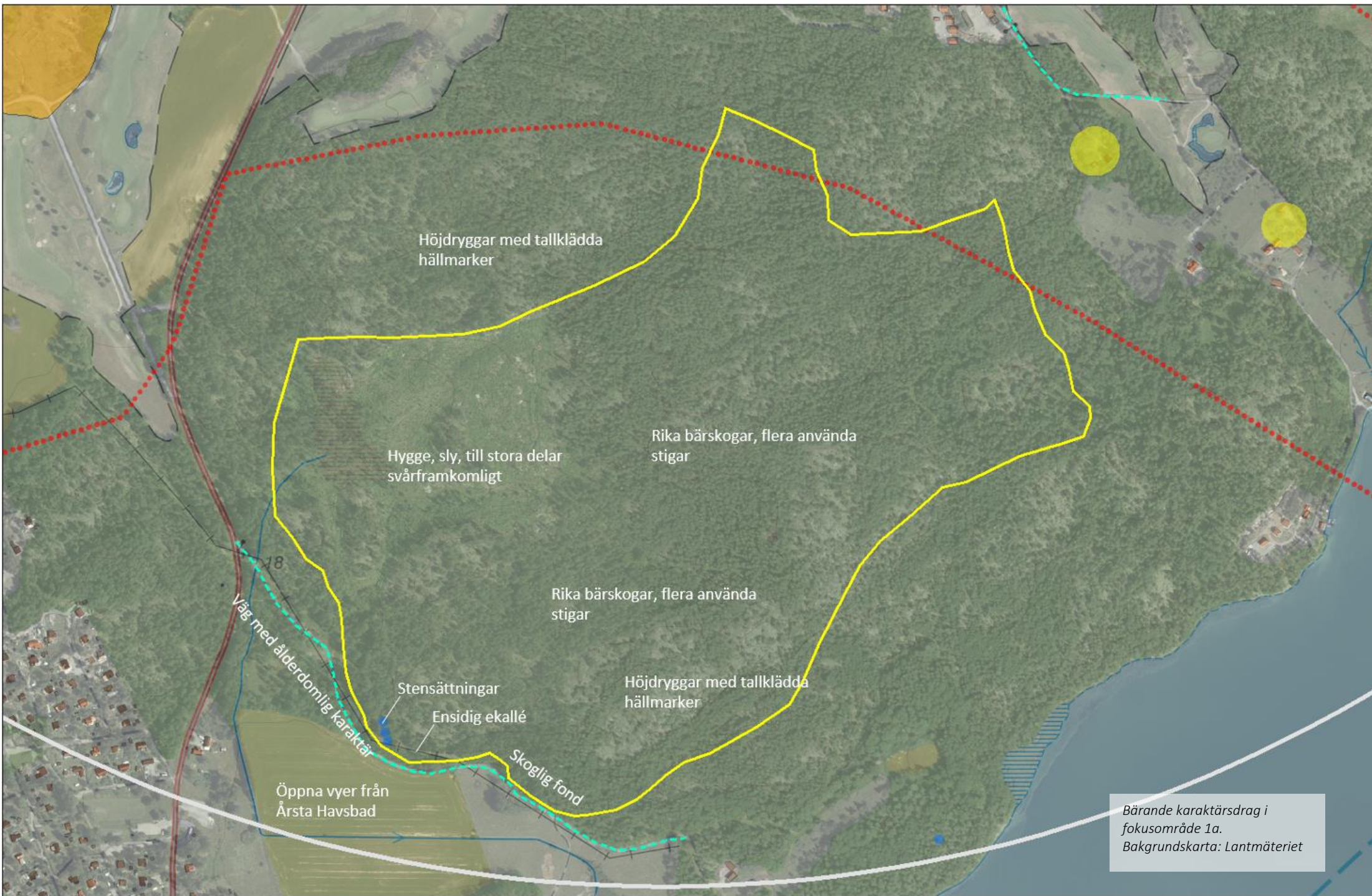
I södra delen av området ligger tre stensättningar som klassificerats som övrig kulturhistorisk lämning.



Tallklädda hållmarker på bergsryggar i områdets södra delar

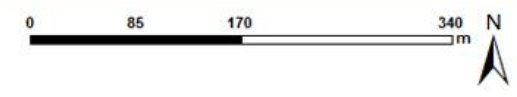
Till skillnad från många andra höjdpartier i Österhaninge socken saknar området i övrigt kända förhistoriska lämningar. Det historiska kartmaterialet visar att området har utgjort trädklädd betesmark som också gett möjlighet till virkesuttag för husbehov. Skogsområdet hörde till byarna Blista och Stymninge fram till 1800-talets mitt då det inkorporerades direkt under Årsta slotts ägor. När

Årsta Havsbad anlades, från 1929 och framåt, var det inte endast närheten till vattnet som var viktig utan även naturomgivningarna. Stymningeskogen bör, tillsammans med skogsområdena norr och väster om fritidshusområdet, ha avsetts fungera som viktiga rekreationsområden. Stymningeskogens betydelse som rekreationsområde kan ha ökat i samband med



Bärande karaktärsdrag i fokusområde 1a.
Bakgrundskarta: Lantmäteriet

- Äldre vägsträckning
- Fokusområde 1a
- Riksintresseområde för kulturmiljövård
- Torplägen
- Fornlämning
- Möjlig fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning



att de västra omgivningarna blev militärt område i samband med bildandet av Berga örlogsbas 1944.

Hela skogsområdet omfattar ett geografiskt sett större område än fokusområde 1 a, och skogsmarkerna utanför fokusområdet fungerar som en front mot de öppna landskapsrummen i fokusområde 3 och mot Årsta Havsbad och längs med Årsta havsbadsvägen.

Kulturhistoriska värden i fokusområde 1 a

- Den skogliga karaktären i mötet med den öppna marken i område 3 och mot Årsta Havsbad samt i utblickarna från Årsta havsbadsvägen är kulturhistoriskt värdefull för godslandskapet i sin helhet genom att den bidrar till förståelsen av markanvändningen under Årsta slott.
- Grusvägen mot Stymningevik är ett värdefullt inslag i kulturlandskapet, den slingrande linjeföringen och låga profilen ger en ålderdomlig karaktär. Den ensidiga ekallén som kantar vägen bidrar till vägmiljöns värde.
- Skogen är även värdefull som en del av de rekreativa omgivningarna till sportstugeområdet Årsta Havsbad.



Grusvägen mot Stymningevik med ensidig ekallé på vänster sida.

Känslighets- och tålighetsanalys

Känslighets- och tålighetsanalysen är en bedömning av risken att de kulturhistoriskt värdefulla egenskaperna, företeelserna och karaktärsdragen påverkas negativt vid eventuella förändringar och tillägg. Påverkan kan ske i olika grader, från att läsbarheten minskar och sambanden försvagas till att värdena helt raderas ut. Graden av känslighet varierar beroende på de kulturhistoriska värdenas egenskaper. Centralt för bedömningen är att identifiera hur och för vilken typ av åtgärd landskapets olika delar är känsliga, samma grad av känslighet kan därför innebära en känslighet för olika typer av åtgärder.

En övergripande känslighetsanalys har gjorts över hela utredningsområdet (2017), se karta. Känslighets- och tålighetsanalysen har i denna utredning fördjupats och detaljerats för respektive fokusområde. Analysen presenteras med en karta för respektive område och tillhörande text.



Mycket känsligt

Känsligt

Mindre känsligt

Övergripande känslighetsanalys i Planeringsunderlag för bostadsbyggande norr om Årsta
Havsbad, bilaga Underlagsrapport kulturmiljö (WSP 2017).

Känslighet och tålighet – Fokusområde 6

Slottsmiljön är, tillsammans med den engelska parken, slottsgården, trädgården och den äldre delen av ekonomidelen, i sin helhet mycket känslig. Miljön bedöms, tillsammans med säteriets ladugård, utgöra en särskild värdefull bebyggelsemiljö enligt Plan- och bygglagen 8 kap 13§.

Slottsmiljön är mycket känslig för bebyggelse eller anläggningar som stör slottets dominans mot det öppna landskapet i väst, eller som påverkar upplevelsen av slottet och ladugården som landmärken. Området längs med Västra allén, mellan slottet och ladugården är känsligt för uppstickande och synliga tillägg som minskar sambanden mellan de två delarna.

Alléerna är i sin helhet mycket känsliga för bristande skötsel och markingrepp som kan påverka rotsystemen.

Landskapet är mycket känsligt för bebyggelse eller anläggningar som inkräktar på alléernas inramning, eller stör deras funktion som orientering mot slottet. Beträktarens blick ska ledas mot slottet.

Ekonomidelens representativa fasad mot slottsträdgården, portalen mot väst och ekonomidelens kringbyggda form är mycket känslig för förändringar av bebyggelsens karaktär, eller kompletterande bebyggelse som förändrar ekonomigårdens skala.

Den öppna marken, som idag utgörs av golfklubbens driving range, är känslig för nya anläggningar som i höjd eller skala dominerar. Landskapet kan tåla låga



*Skogskanten öster om
mönstringsladan är tåligt för
landskapsanpassad
komplettering.*

och mindre anläggningar som inte inverkar på upplevelsen av det öppna landskapet.

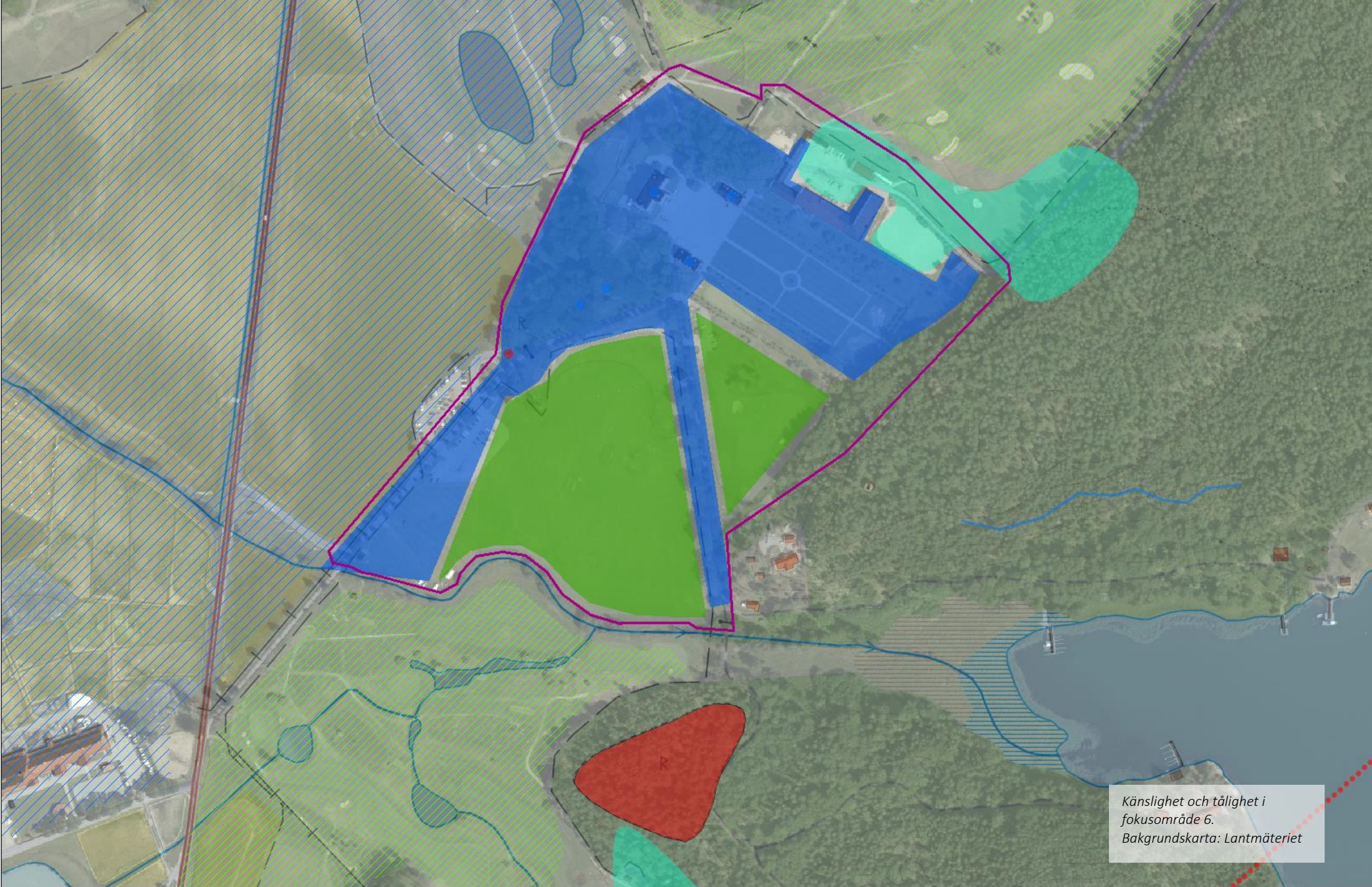
Det öppna landskapet mellan Södra allén och slottsträdgården är känslig för nya anläggningar som i höjd eller skala dominerar. Detta beror på dess närhet till Södra allén och den öppna slottsträdgården. Landskapet kan tåla låga och mindre anläggningar som inte inverkar på upplevelsen av det öppna landskapet.

Den nordöstra delen av ekonomidelen är tålig för komplettering. Den sentida bebyggelsen i nordost kan ersättas av ny bebyggelse som kompletterar gårdens äldre, kringbyggda form. Om det blir aktuellt att ändra ekonomigårdens funktion bör byggnaderna undersökas närmare för att utreda eventuella kulturhistoriska värden i deras interiör. Miljön tål även viss komplettering på gårdsplanen, så länge anläggningens kringbyggda form är uppfattbar.

Nybebyggelse bör följa den västra längans avtrappning mot norr, samt i höjd underordna sig den högsta byggnadsdelens taknock.

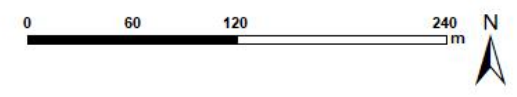
Området mellan ekonomibyggnaderna och mönstringsladan, som idag utgörs av paddock/ridbana, har tidigare rymt en ekonomilänga och är tåligt för viss komplettering. Ny bebyggelse bör i höjd underordna sig högdels taknock, samt placeras så att utblickar mot mönstringsladan från slottsträdgården inte bryts.

I mötet mellan det öppna landskapet i öster och skogsslätten strax öster om mönstringsladan finns en tålighet för ny bebyggelse eller anläggning, förutsatt att denna anpassas efter miljön. Området är skytt från stora delar av slottsmiljön och en komplettering som är anpassad till landskapet bör inte störa miljön sett från slottsgården. Ny byggnad bör ta hjälp av topografin och anpassas efter landskapet.



Känslighet och tålighet i
fokusområde 6.
Bakgrundskarta: Lantmäteriet

- | | | | |
|--|-------------------------------------|--------------------------|-------------------------------|
| Fokusområde 6 | Mycket känsligt utanför fokusområde | Mycket känsligt | Fornlämning |
| Riksintresseområde för kulturmiljövård | Känsligt utanför fokusområde | Känsligt | Möjlig fornlämning |
| | | Tåligt för komplettering | Övrig kulturhistorisk lämning |



Känslighet och tålighet – fokusområde 3

Områdets historiska karaktär av torplandskap har en begränsad läsbarhet på grund av dess omvandling till fritidslandskap och torpbebyggelsens förändrade karaktär. Området är framförallt känsligt i relation till det öppna godslandskapet. Området är känsligt för ny bebyggelse eller dominerande anläggningar som påverkar upplevelsen av det representativa och öppna landskapet runt slottsmiljön.

Landskapets karaktär är känsligt mot nya vägar som inte följer landskapets förutsättningar. Nyttja de befintliga vägarna i landskapets skiljelinjer, och låt nya vägarna anpassas efter topografin.

Torpläget Nylända och Linderstorp (strax utanför utredningsområdet) ligger väl synligt vid Årsta havsbadsvägen, och inslag av bevarad torpbebyggelse bidrar till förståelsen av det historiska torplandskapet. Vårda och underhåll befintlig äldre bebyggelse. Miljön är tålig för vissa kompletteringar, men avstyckningar eller tillägg bör utföras varsamt och med hänsyn till torpbebyggelsens karaktär och historiska placering på tomten.

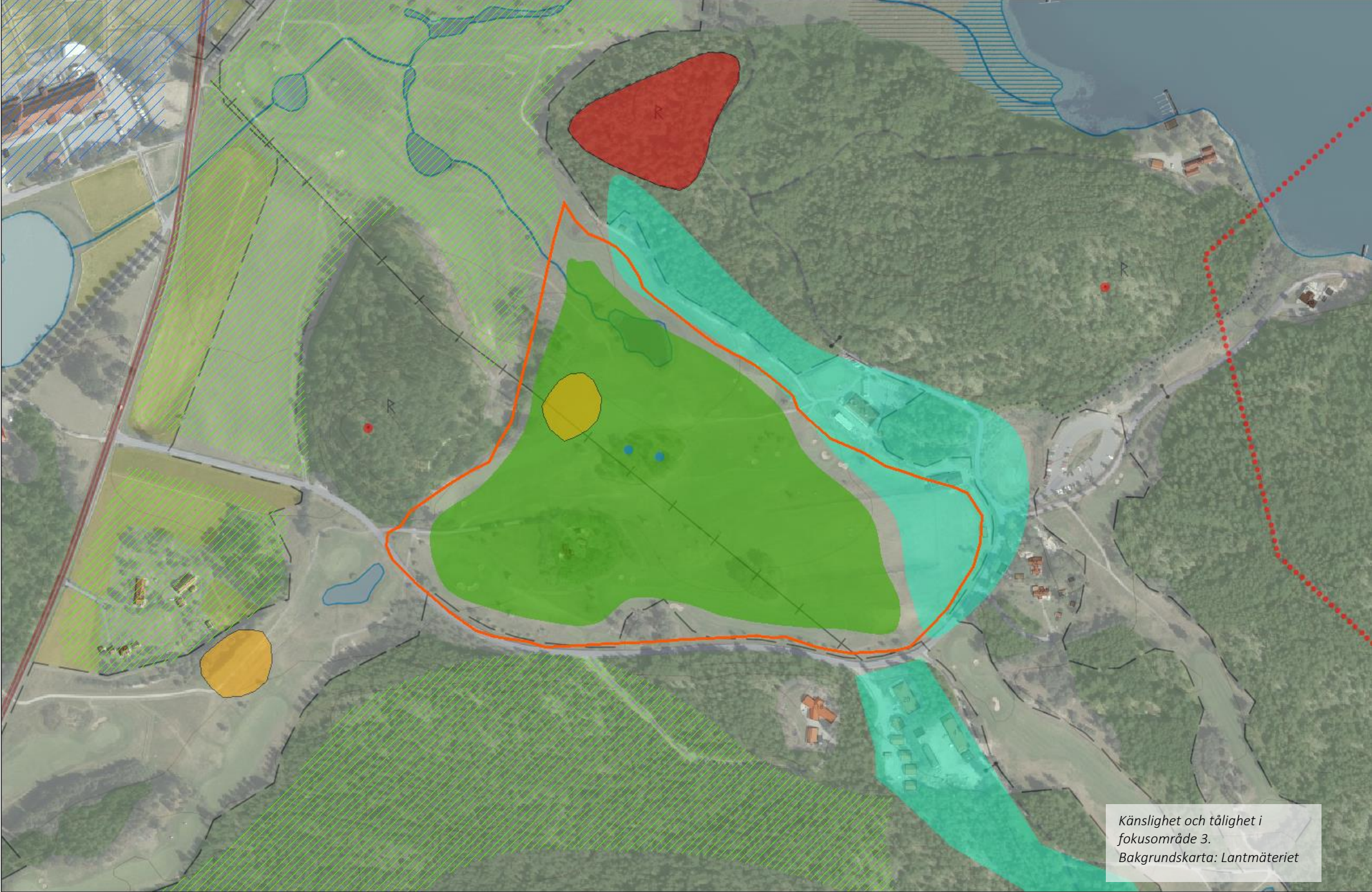
På grund av att landskapet redan har fått en ändrad karaktär från odlingslandskap till fritidslandskap finns här en tålighet för kompletteringar och tillägg, framförallt i anslutning till slänterna på den nordostliga kanten samt i dalgångens botten (områdets sydostliga kant). Sett från det öppna godslandskapet eller Årsta havsbadsvägen bör nya bebyggelsegrupper placeras så att de inte framträder påtagligt i landskapet.



Från den nordöstra kanten ges utblickar mot det öppna godslandskapet, i fonden kan ladugårdens tak skimtas. Vid kompletteringar längs slänterna bör befintlig väg användas så långt möjligt.

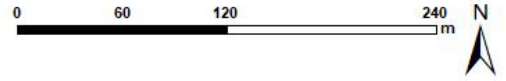
Landskapet är tåligt för punktvis ny bebyggelse i traditionella torplägen i anslutning till impediment och skogskanter. Detta förutsätter att bebyggelsen och tillfartsvägarna anpassas till landskapet vad gäller skala och placering.

Söder om fokusområdet (utanför fokusområdet) ligger en smal dalgång mot Käveråker. Kantzonerna längs med den smala dalgången mot Käveråker kan ha god potential för tillkommande bebyggelse som inte påverkar slottslandskapets karaktär negativt.



Känslighet och tålighet i fokusområde 3.
Bakgrundskarta: Lantmäteriet

- | | | |
|--|------------------------------|-------------------------------|
| Fokusområde 3 | Känsligt utanför fokusområde | Fornlämning |
| Riksintresseområde för kulturmiljövård | Känsligt | Möjlig fornlämning |
| | Tåligt för komplettering | Övrig kulturhistorisk lämning |



Känslighet och tålighet – fokusområde 1a

Utöver vissa spår av skogsbete är de kulturhistoriskt värdefulla uttrycken få inom område 1a. Området är därför, ur ett kulturhistoriskt perspektiv, till stora delar tåligt för exploatering. Sett i slottslandskapet i stort är förståelsen av de olika delarnas markanvändning däremot viktig. Den skogliga karaktären i mötet med område 3 och i utblickarna från Årsta havsbadsvägen är därför viktig att bevara.

För läsbarheten av Årsta havsbad är en inramning med naturomgivningar viktig. Förståelsen av varför fritidshusområdet lokaliserades hit minskar om området omgärdas av större grupper av permanentbebyggelse. Skogskanterna längs med Årsta havsbadsvägen och längs med vägen mot Stymningevik är därför känsliga för framträdande, samlad bebyggelse.

Den småskaliga grusvägen mot Stymningevik har en ålderdomlig och småskalig karaktär som är känslig för ändringar i profil och bredd. Vid nyexploatering är det positivt om tillfartsvägen kan följa befintlig vägsträckning, och mot Årsta havsbadsvägen hållas så småskalig som möjligt.

Den ensidiga allén längs med vägen mot Stymningevik är känslig för bristande skötsel och träden bör frihuggas för att de ska kunna behållas på sikt.

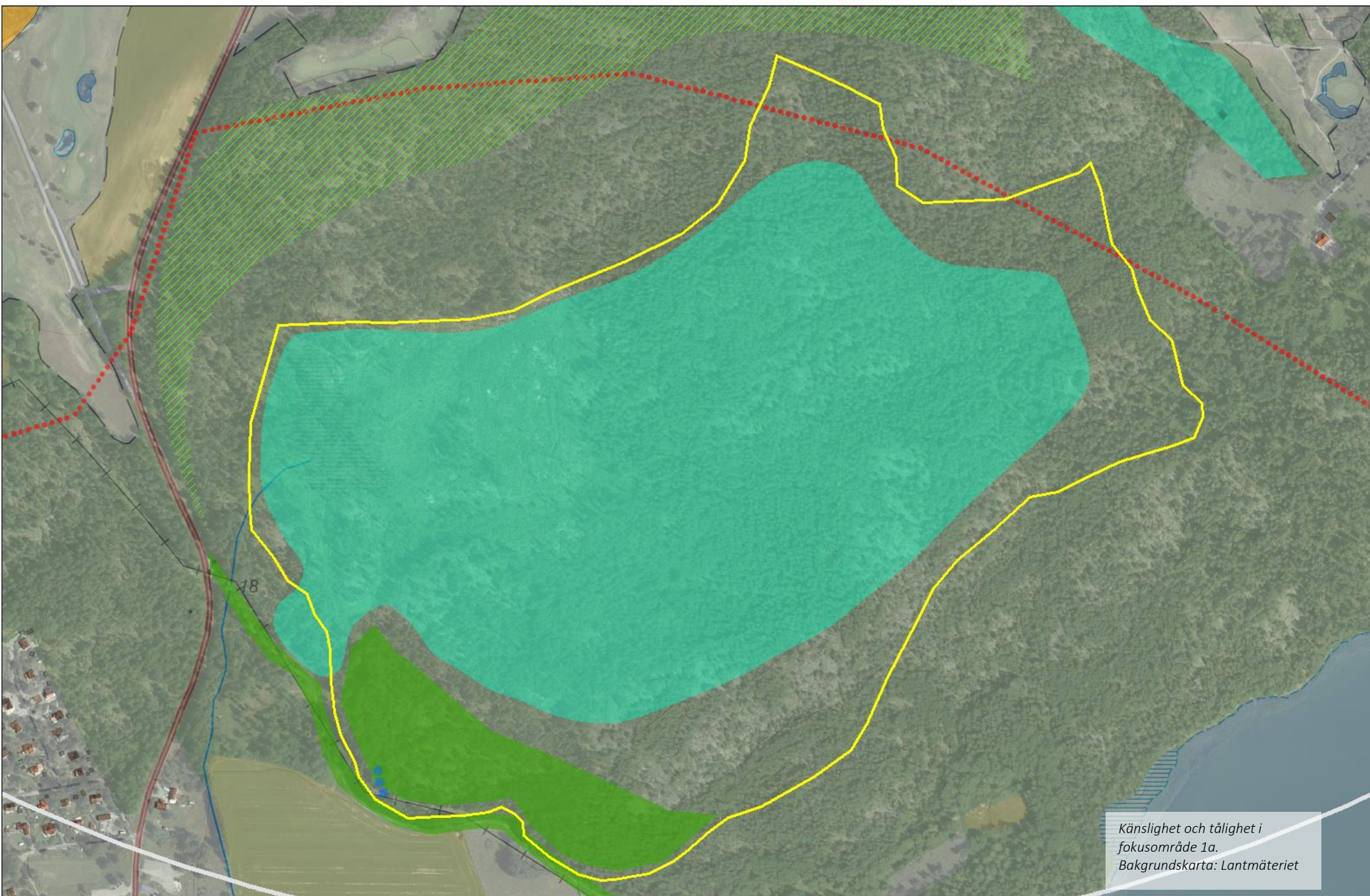
Fokusområdet har, ur ett kulturhistoriskt perspektiv, endast en begränsad känslighet och tål därför komplettering. Ny bebyggelse bör samlas för att möjliggöra att sammanhängande partier av skogsområden bevaras. Hygget i den nordvästra delen av fokusområdet har låga upplevelsemässiga värden och är tåligt för samlad exploatering. Stora

delar av det övriga området utgörs av relativt lättframkomlig skog med rekreativa värden, stigar, solbelysta hållmarker och rik förekomst av bär.

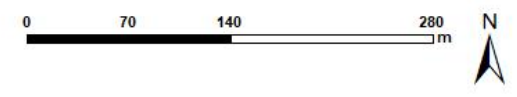
På grund av fokusområdets storlek och skogliga karaktär är utpekandet av känsliga respektive tåliga delar mer ungefärlig än i övriga fokusområden. En precisering av områden tåliga för exploatering bör göras i den fortsatta planprocessen.



Lättframkomlig tallskog med stigar och bärrik undervegetation.



- | | | |
|--|------------------------------|-------------------------------|
| Fokusområde 1a | Känsligt utanför fokusområde | Fornlämning |
| Riksintresseområde för kulturmiljövård | Känsligt | Möjlig fornlämning |
| | Tåligt för komplettering | Övrig kulturhistorisk lämning |



Samlade rekommendationer

Beskrivningen av känslighet och tålighet i respektive område kompletteras nedan av samlade rekommendationer inför det fortsatta planarbetet. Kapitlet inleds med rekommendationer kopplade till gällande lagstiftning, därefter följer generella rekommendationer för det fortsatta utvecklingsarbetet samt förslag till vidare utredningar.

Rekommendationer utifrån lagkrav och tidigare utpekanden

2 kapitlet Kulturmiljölagen

I skogspartiet nordväst om området 3 finns ett gravfält (L2014:3188) med ca 80 fornlämningar. Om ny bebyggelse ska prövas i skogsslätten bör denna uppföras så att gravfältet fortsatt kan bevaras och upplevas. Ett gravfält kräver ofta ett visst omland för att kunna upplevas och förstås. Ingrepp i fornlämning eller det av Länsstyrelsen fastställda fornlämningsområdet kräver tillstånd enligt Kulturmiljölagen (KML).

En arkeologisk utredning för att fastställa om det finns okända fornlämningar kommer troligen att krävas för delar av samtliga fokusområden. Det är Länsstyrelsen som beslutar om arkeologisk utredning enligt 2 kap 11 § KML.

3 kap 6§ Miljöbalken

Riksintresset Österhaningebygden är ett geografiskt omfattande riksintresse där Årsta slottslandskap tillsammans med det fornlämningsrika odlingslandskapet och Österhaninge sockencentrum utgör bärande värden.

Fornlämningsmiljöer som återspeglar platsens långa kontinuitet som centralbygd, såsom gravfält från äldre och yngre järnålder, runstenar och bebyggelselämningar som lämningarna efter Årsta gamla gård ingår som uttryck för riksintresset. Tillåtligheten för åtgärder som påverkar denna typ av fornlämningsmiljöer ska därför inte endast bedömas mot 2 kap KML utan även utifrån dess påverkan på riksintresset för kulturmiljövård. Åtgärder som påverkar eller minskar möjligheten att uppleva gravfältet (L2014:3188) kan innebära skada för riksintresset.

Årsta slottslandskap utgör ett av de bärande värdena i riksintresset. Ny bebyggelse eller anläggningar som påverkar läsbarheten av slottslandskapets storskaliga och representativa karaktär kan innebära påtaglig skada på riksintresset. Störst risk för påverkan finns inom fokusområde 6 och delar av fokusområde 3. Ny bebyggelse och anläggningar bör utformas och placeras så att de inte utmanar slottets och ladugårdens ensamma dominans i landskapet. Trots att fokusområde 3 i sin helhet ingår i riksintresset bedöms det, i sig självt, ha ett begränsat värde för riksintresset på grund utav den försvagade läsbarheten av torplandskapet.

Det äldre terränganpassade vägnätet inom hela riksintresset ingår som ett omnämnt uttryck för riksintresset. De äldre vägsträckningarna är känsliga för förändringar som påverkar den terränganpassade kontakten med omgivande landskap. Det gäller särskilt vägar som leder mellan viktiga målpunkter i riksintresset, eller de vägsträckningar som har väl synliga och exponerade lägen i landskapet.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagens allmänna hänsyn till stads- och landskapsbild gäller vid planering inom området som helhet. Vid planläggning och i ärenden om bygglov ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan (2 kap 6§ PBL). Kravet på allmän hänsyn gäller inom samtliga fokusområden. De rekommendationer för känslighet och tålighet som angetts under respektive fokusområde visar hur allmän hänsyn och varsamhet till landskapsbilden och kulturvärdena kan tas.

Den områdesinventering över värdefulla kulturmiljöer i Österhaningebygden som ska tas fram som en del av kulturmiljöprogrammet finns ännu inte publicerad. Det innebär att särskilt värdefulla bebyggelseområden enligt 8 kap 13§ Plan- och bygglagen (PBL) inte sedan tidigare har identifierats inom området.

Inom utredningsområdet finns byggnader och miljöer som bedöms uppfylla kriterierna för en särskilt värdefull bebyggelsemiljö enligt PBL. Den gestaltade och sammanhängande bebyggelsemiljö som sträcker sig från ekonomibyggnaderna och slottsgården med slottsmiljöns bebyggelsemiljö i nordost till Årsta säteris ladugårdsbyggnad i sydväst bedöms utgöra en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Det stämmer även överens med principerna i tidigare framtagna områdesinventeringar (jmf med Sundby-Varnö, Ornö). Särskilt värdefulla bebyggelseområden får inte förvanskas. I kommande detaljplan bör särskilt värdefulla byggnader förses med rivningsförbud samt lämpliga varsamhets- och skyddsbestämmelser. Detaljplanen

bör i övrigt utformas i enlighet med rekommendationerna för känslighet och tålighet för att undvika förvanskning av det särskilt värdefulla bebyggelseområdet.

Boverkets byggregler 2011:6
1:2212 Förbud mot förvanskning

Allmänt råd

Vid prövning av om en åtgärd medför en förvanskning bör det klargöras om åtgärden förändrar byggnadens karaktärsdrag eller skadar någon av de egenskaper som sammantaget ligger till grund för byggnadens eller områdets kulturvärden.

Årsta havsbad i utredningsområdets utkant bör likaså uppfylla kriterierna för en särskilt värdefull bebyggelsemiljö, som helhet eller i delar av miljön. Föreslagna fokusområden påverkar dock inte miljön direkt, utan endast dess omgivning.

Generella rekommendationer

De generella rekommendationerna är, i detta skede av planprocessen, formulerade som öppna och övergripande medskick och kommer att behöva preciseras under planarbetets gång. En generell utgångspunkt för rekommendationerna är att godslandskap ofta karaktäriseras av ett storskaligt och brukat odlingslandskap där avsaknaden av andra bebyggelseenheter än godset är utmärkande. Detta medför att det ofta saknas naturliga bebyggelselägen för mer täta och storskaliga exploateringsprojekt

- En generell rekommendation för planområdet är att utgå från naturgeografin och topografin vid placering och utformning av ny bebyggelse.
- Inom slottsområdet (område 6), bevara och stärk de representativa landskapsrummen, till exempel genom att vårda och återplantera träd i alléerna. Koncentrera kompletterande bebyggelse till området öster om ekonomibyggnaderna.
- Prioritera inte bostäder utan anläggningar för publik verksamhet och aktiviteter i anslutning till slottsområdet (område 6), i syfte att främja besöksnäringen och fortsatt ökad tillgänglighet.
- Se över konsekvenserna av tillkommande bebyggelse för den pågående verksamheten inom planområdets golfbanor. Att återställa golfbanor till brukningsbar åkermark kan innebära kostsamma investeringar alternativt inte vara möjligt. Om utvecklingsplanerna innebär att golfverksamheten minskar eller delvis läggs ned finns risk för igenväxning av det öppna landskapet.
- Kringåtgärder i form av exempelvis nya tillfartsvägar kan få lika stora konsekvenser i landskapet som tillkommande bebyggelse. I lämpliga lägen (område 1a samt delvis i område 3) förordas därför framförallt en samlad bebyggelse med gemensamma anläggningar. Den befintliga infrastrukturen präglas av lågt liggande, relativt småskaliga vägkroppar som följer topografin och landskapets skiljelinjer.

Utgå från befintliga mönster i framtida planering.

Rekommendationer för vidare utredningar

Utanför fokusområde 6 ligger ett öppet landskapsrum öster om ekonomibyggnaderna. Området är relativt skymt från stora delar av slottsmiljön och dess varierande skala bidrar till att det upplevs som en mindre representativ del. Genom att området används som golfbana har den idag mer karaktären av fritidslandskap än odlingslandskap. Området har därför viss tålighet för kompletterande bebyggelse. Områdets möjligheter kan utredas vidare.

Kantzonerna längs med den smala dalgången mot Käveråker kan ha god potential för tillkommande bebyggelse som inte påverkar slottslandskapets karaktär negativt. På grund av det avskilda läget från de centrala delarna av slottsmiljön kan viss exploatering även vara möjlig i anslutning till den öppna delen i dalgången mot Käveråker.

I område 1a har de delar av skogsområdet som idag utgörs av ett hygge identifierats som mest lämpligt för samlad bebyggelse. Möjlig exploateringsgrad och bebyggelsens möte med vägen mot Stymningevik, samt vägens utformning bör utredas närmare i den fortsatta planprocessen.

Fördjupad historik

Haningebygden

Haningebygden utgör en övergångsbygd med en tydlig uppdelning mellan skogsbygd, dalbygd och kust med skärgård. Landskapet utgörs av ett för Södertörn karaktäristiskt sprickdalslandskap med åkermarken i långsträckta stråk i nordöst-sydvästlig och nordväst-sydöstlig riktning. Bygden delas av den i nord-sydlig riktning lokaliserade Stockholmsåsen mellan flacka kustnära områden i öst och det stora skogsområdet Hanveden i väst, vilket utgjort ett betydande gränsområde mellan Sotholm och Svartlösa härader.

Fornlämningsbilden visar att området redan för 10 000 år varit bebott även om Södertörn då bestod av en gles ökedja för att genom landhöjningen utvecklas till det landskap som möter oss idag. Redan under bronsåldern var stora delar av Haningetrakten bebyggd med större boplatser eller gårdar. Bland annat sträckte sig en vik från platsen där Årsta slott nu ligger upp till platsen för Kalvsviks gård och utgör idag en av de mest fornlämningstäta i Haningebygden. Ett centralt område var Husby vid Husbyån, som utgjorde ett säte för kungamakten under vikingatiden och tidig medeltid.

Som administrativ enhet har Österhaninge socken medeltida ursprung. Österhaninge kyrka är huvudsakligen uppförd under medeltiden, med smärre tillägg under senare tid som exempelvis gravkoret från 1663 för amiral Claes Hansson Bielkenstierna, dåvarande ägare till Årsta slott.

Årsta slott

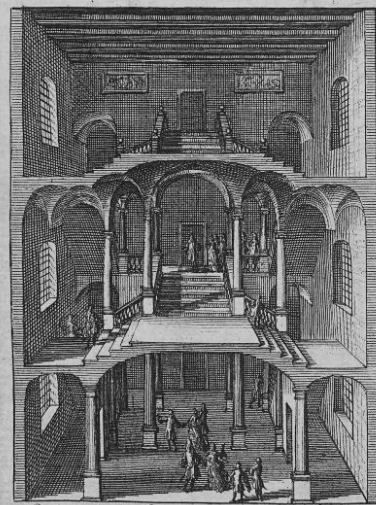
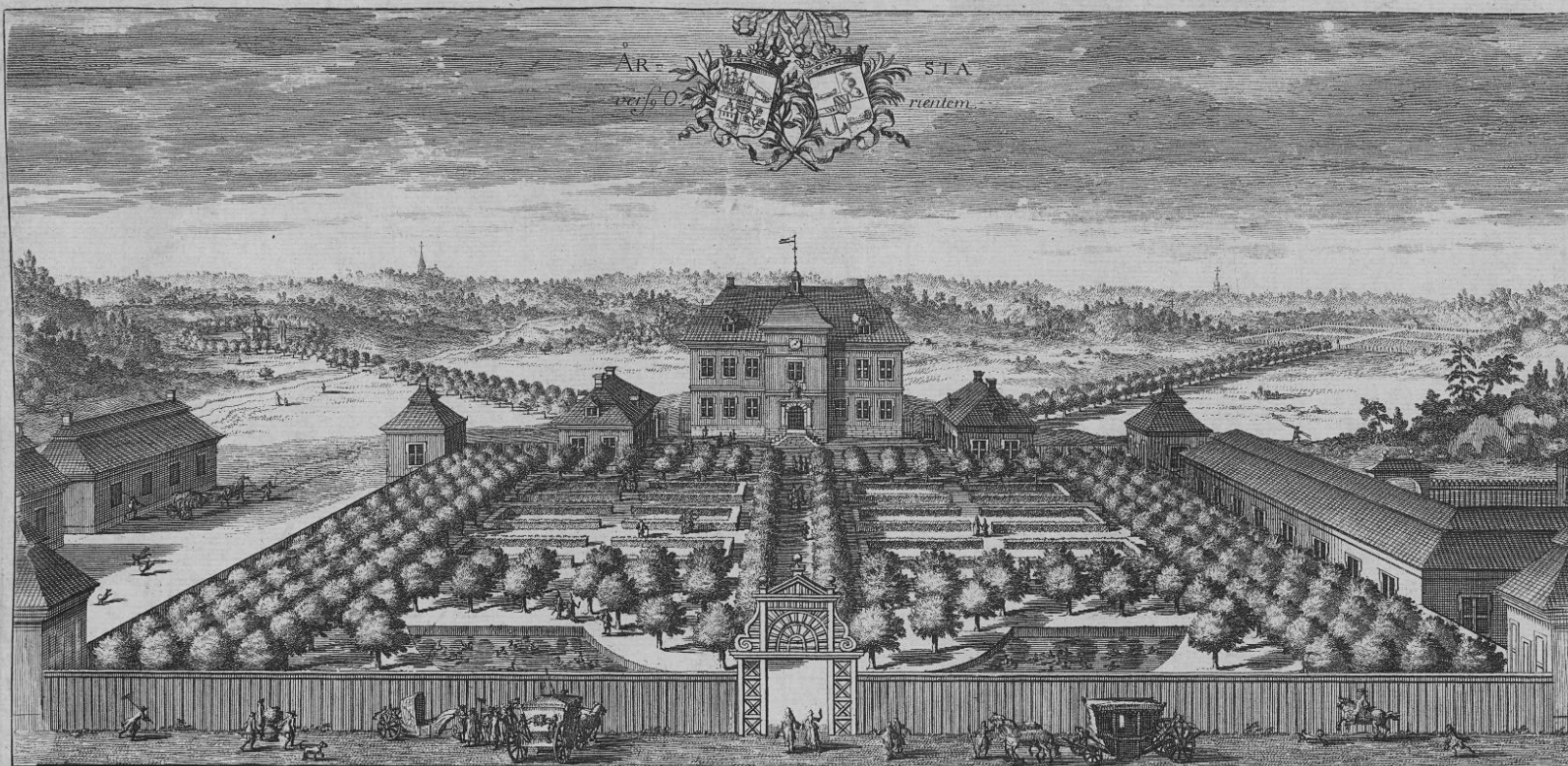
Under medeltiden var gården Årsta centrum för den katolsk-kristna riddarorden Tyska orden och deras verksamhet i Sverige. Gården utgjorde en stor jordegendom med tillhörande gårdar och torp inom socknen och ute på öarna. På Årsta bosatte sig föreståndaren för ett delområde, ett så kallat komturi, inom en ordensprovins som i Årstas fall var den livländska (del av Baltikum). I komturit ingick riddare, präster och munkar, men även lekmän i området som anslöt sig som medbröder.

I början av 1400-talet började Tyska ordens makt minska i Östersjöområdet och år 1467 sålde orden alla sina egendomar i Sverige till släkten Tott. I mitten av 1500-talet övergick Årsta till släkten Bielkenstierna genom att drottning Kristina donerade kronohemmanet Stadsberga och skattehemmanet Lilla Broby, två granngårdar till Årsta, till amiral Claes Hansson Bielkenstierna och hans fru Barbro Åkesdotter Natt och Dag. De tog över den utvidgade egendomen 1647 och uppförde Årsta slott 1660. I samband med uppförandet av dagens slott under mitten av 1600-talet fick Årsta säterirättigheter som bland annat innebar skattefrihet. Under större delen av 1700-talet styrde släkten Flemming över Årsta för att år 1805 säljas till brukspatron Carl Fredric Bremer, far till Fredrika Bremer.

Familjen Bremer genomförde en omfattande renovering av det närmare 150 år gamla slottet. Fredrika Bremer deltog aktivt i utvecklingen av jordbruket, lät anlägga trädgårdar och förskönade slottsmiljön bland annat med den engelska parken väster om slottet. Bremers ägde slottet fram till 1853

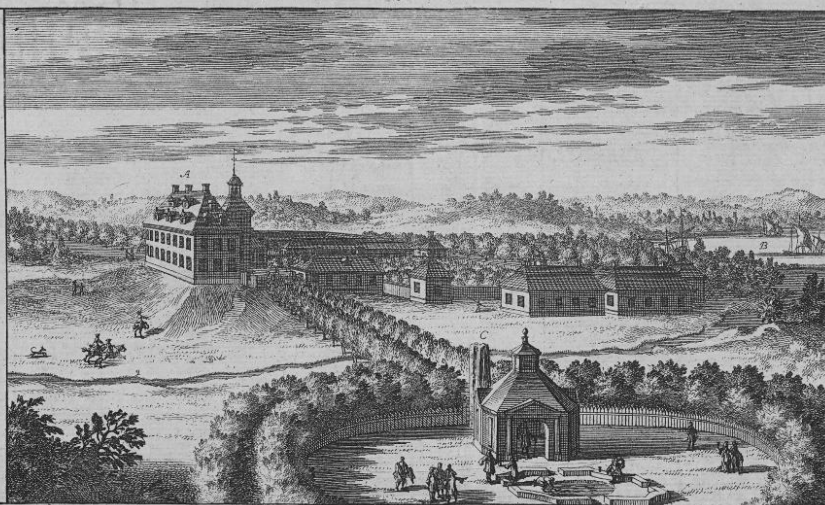
men Fredrika kom att vistas på Årsta även under de åren då familjen Saxenberg var ägare fram till hennes död 1865.

År 1898 bildades aktiebolaget Årsta AB av generalkonsul Axel Johnson och grosshandlarna Emil Egnell och Carl Johan Schnell. I samband med bildandet slogs ägorna närmast slottet ihop till en stor sammanhängande jordbruksfastighet som kallades Årsta säteri. För tiden mycket modern och stor ladugårdsanläggning uppfördes på tidigare Blista bys marker. Bolaget såldes 1910 till den mycket förmögne telefoningenjören Gustaf Theodor Cedergren och Årsta slott blev hans sommarboende. Cedergren lät riva ut det mesta av den äldre inredningen i slottet och lät även uppföra två flygelbyggnader, Årsta säteris ekonomibyggnader och förvaltarbostad. Efter Cedergrens död 1919 övertog direktör Herman Meeth ägorna och lät sälja av den mark som tidigare donerats till Bielkenstierna. Köpare var HSB som 1930 etablerade Årsta havsbad i området. Familjen Meeths förvaltade slottet fram till 1965 då det såldes till exploateringsbolaget Prosako. Avsikten var att bygga villasamhället Årstastaden, ett projekt som avstannade för att på 1980-talet avlösas av projektet Haninge strand som skulle komplettera miljonprogrammet i Haninge. Inget av projekten genomfördes. Istället för villasamhällen har tre golfbanor anlagts i området och slottet ägs numera av Haninge kommun. Fredrika Bremers museivåning disponeras av Årstasällskapet. Flygelbyggnaderna hyrs ut till hyresgäster och till golfklubben.

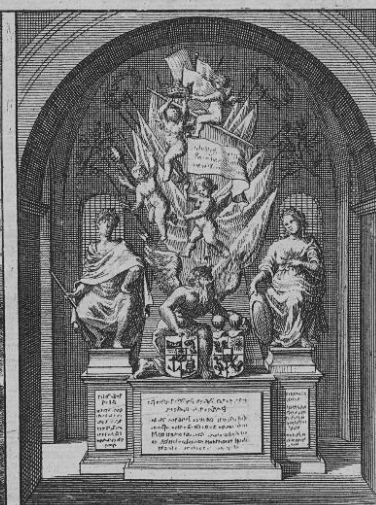


Scala eximia structure cum columnis et gradibus lapideis in Palatio Årstadensi.

J. v. d. Awerlen C. Holmiae 1710.



A: Årstad versus austrum. B: Portus Maris Baltici. C: Fontes bini Acidularum, qui in cavernam subiectam cadentes, et per meatus subterraneos ad inferiora deducti, centum abinde passibus uno eodemque saltu sine interruptione tempore brumali æque ac æstivo in altum exiunt.



Epitaphium e marmore Italico Senat. R. & Thalassarchi D. N. B. CLAUDII BICE RENSTERNÆ, in Templo Ostrabaniensi.

Årsta enligt gravyr från 1719 i
Suecia antiqua et hodierna.
Källa: Kungliga biblioteket

Bebyggelse- och markanvändningshistorik

Från maktcentrum till fritidsnöje

Årstas historiska utveckling till en storgård kan åtminstone delvis förklaras med läget i Husbyåns dalgång vid utloppet till Östersjön. Under järnåldern utgjorde större delen av den nuvarande dalgången en fjärd som var seglingsbar upp till nuvarande Beteby. På grund av landhöjningen blev fjärden grundare och smalare vilket ledde till att båtarna under vikingatid, i slutet av järnåldern, började lägga till ungefär vid nuvarande slottet där fjärden smalnade av till ett smalt sund. Även gården flyttades från sitt ursprungliga läge högre upp i dalgången till ett nytt läge, antingen till slottets nuvarande plats intill den dåvarande hamnen, eller till platsen för Gamla Årsta. På båda sidor av sundet finns gravar som kan kopplas till utvecklingen i slutet av järnåldern.

Redan under medeltiden hade Årsta omvandlats till en stor egendom som förutom huvudgården ägde ett 20-tal andra gårdar i främst socknarna Österhaninge och Västerhaninge, men även längre bort. Gården blev centrum för ordens förvaltning i Sverige och hamnen vid Årsta som på medeltiden fortfarande var seglingsbar fick en betydande roll som utskeppningshamn.

Under 1800-talet påbörjades utvecklingen av en miljö för fritid och nöjen kring Årsta. Jordbruksverksamheten bolagiserades och bedrevs effektivt och storskaligt, medan slottet främst nyttjades som sommarnöje eller för fester och tillfälliga besök. Ekonomibyggnaderna vid slottet byggdes om för ägarfamiljernas privata behov på

1920-talet och fick då sin nuvarande utformning och utseende.

Betesmarker blir golfbanor

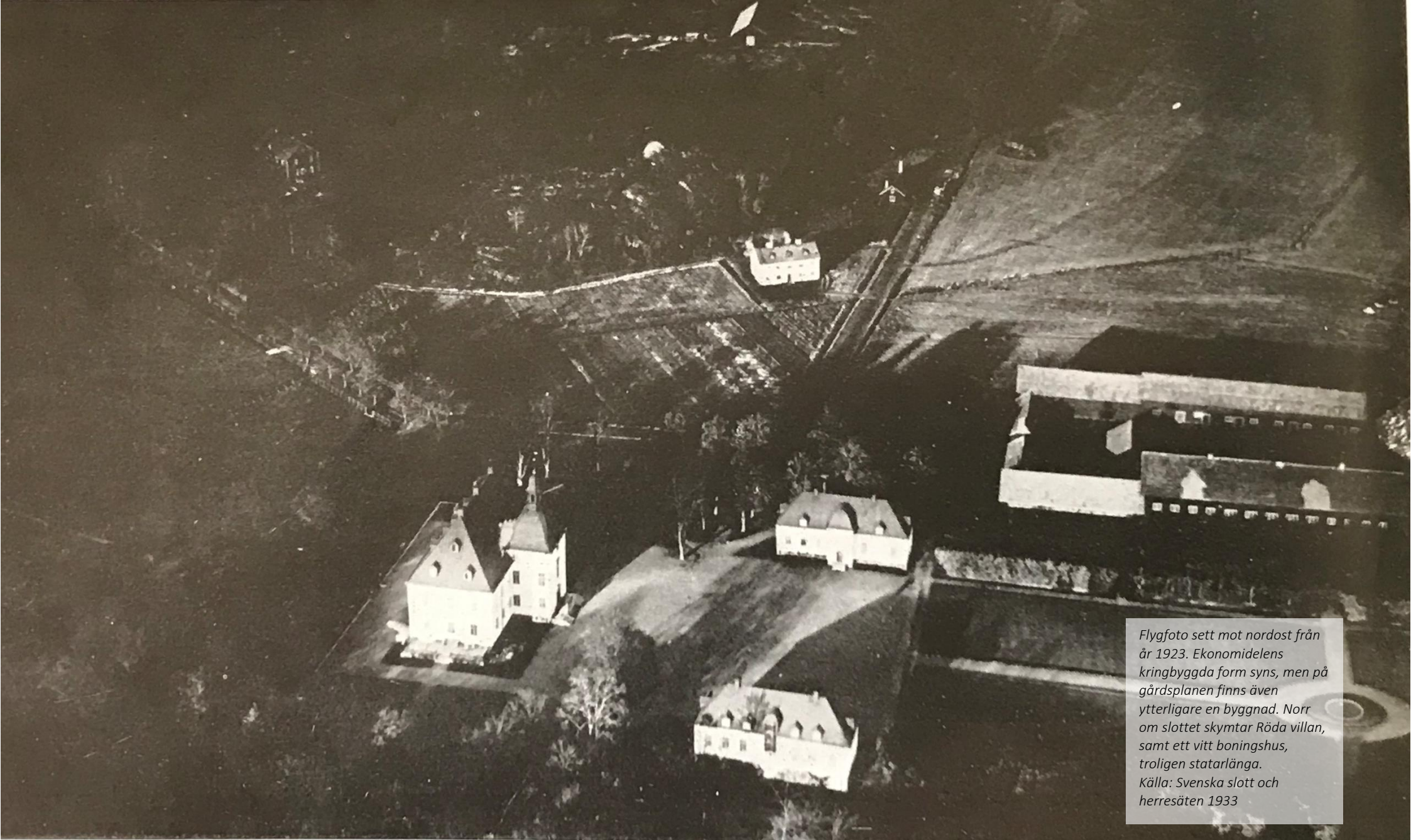
Byarna i Husbyåns dalgång etablerades troligen under äldre järnåldern. Både flera av ortnamnen som Årsta, Blista och Stymninge och de förhistoriska gravfälten kan kopplas till utvecklingen under tiden. Här finns också runstenar som berättar om bygdens kontinuitet sedan vikingatid. Tack vare landhöjningen fick byarna och gårdarna i Husbyåns dalgång kontinuerligt nya marker som kunde tas i anspråk för jordbrukets behov. De fuktiga stränderna blev vidsträckta betesmarker och ängar vilket gav goda förutsättningar för boskapsskötsel. Det goda betet avspeglas bland annat av bynamnet Beteby nordväst om Årsta. Vid sidan av jordbruket bedrevs även fiske. Ett tydligt spår i dagens landskap är Fiskartorpet med sitt torpläge vid åmynningen.

På medeltiden växte Årsta till en betydande markägare och på 1500-talet låg 34 frälsehemman under gården. Under de kommande århundradena växte markinnehavet ytterligare. Årstas makt över sitt markinnehav framträder tydligast i grannbyarna Blista och Stymninge som efter att ha brukats av arrendebönder lades till Årsta och försvann som självständiga bebyggelseenheter under 1800-talet. Blista var en stor by med sju gårdar under medeltiden, medan Stymninge bestod av tre gårdar. Fram till 1800-talets början verkar markanvändningen i området runt Årsta ha följt samma utveckling som i andra dalgångar i mötet mellan Stockholms södra skärgård och övergångsbygden. De lättodlade markerna brukades som åker, medan ängar eller betesmarker låg på de

fuktigare områdena. Höjdpartierna i landskapet nyttjades som hagmarker och skogsbyte förekom i skogsområdena där det var möjligt. Gårdarna som låg under Årsta brukades av arrendebönder.

Utvecklingen mot det jordbruk som idag präglar området kring Årsta tog fart i början av 1800-talet. Allt större andel av ängarna odlades upp som åkermarker. Ett bra exempel är Blista äng vars centrala delar ingår i fokusområde 3. Vid storskiftet 1784 var hela området ängsmark, vid laga skifte 1856 hade de centrala delarna odlats upp och i slutet av 1800-talet utgjordes hela området av åker. Under 1900-talet fortsatte rationaliseringarna ytterligare genom täckdikning och sammanslagning av mindre åkerytor till stora sammanhängande åkrar som var anpassade till ett maskinellt jordbruk. Som en del i gårdens utveckling infördes även nya verksamheter som tegelbruk och trädgårdsodlingar. Höjdpartierna i närheten av bebyggelsen användes länge som betesmarker, medan skogsbyte i de större skogsområdena gav ett värdefullt tillskott ända fram till 1900-talets första årtionden.

Den storskaliga jordbruksdriften slog igenom även i bybornas liv och boendeförhållanden. Antalet torpare som fick bosätta sig på gårdens marker och betala hyra genom dagsverken ökade under 1700–1800-talen. Karaktäristiskt för torpen är deras lägen i kantzonen mellan den öppna marken och impedimenten eller skogsområdena. Flera torp anlades under 1800-talets första hälft runt Blista äng, ett annat område med tätare torpbebyggelse etablerades väster om Stymninge. Ännu mer drastiskt ändrades livet för de bybor som förlorade sina arrendemarkers och blev statare, helårsanställda jordbruksarbetare som fick lön i natura i form av



Flygfoto sett mot nordost från
år 1923. Ekonomidelens
kringbyggda form syns, men på
gårdsplanen finns även
ytterligare en byggnad. Norr
om slottet skymtar Röda villan,
samt ett vitt boningshus,
troligen statarlänga.
Källa: Svenska slott och
herresäten 1933

bostad, bränsle, potatisland mm. Statarlängor uppfördes bland annat på Blista bys tidigare marker som under 1800-talet lades helt under Årsta och gårdarna avvecklades. Norr om slottet uppfördes också en statarlänga, den så kallade Röda villan. Under 1900-talet fullbordades godslandskapets indelning i två tydliga delar med var sin karaktär, det storskaliga jordbruket i västra delen av dalgången med ladugårdskomplexet som en central nod och den mer varierande och förskönade slottsmiljön i öster.

På 1980-talet började den östra delen av slottsområdet utvecklas till det sammanhängande fritidslandskapet som idag sträcker sig från gamla Årsta i norr till Blistafjärden i söder. Här etablerades två golfbanor, ett på Årstas tidigare marker norr om Husbyån, det andra söder om ån. Servicebyggnader för golfare såsom klubbhus, restaurang och vandrarhem som uppförts i fokusområde 3 förstärker fritidskaraktären, liksom stora parkeringsplatser.

Årsta havsbad

Sportstugeområden började bli allt vanligare i Stockholmsområdet under 1920-talet. Det första friluftsstugeområdet hade uppförts på Lidingö redan 1910 och 1912. Förutsättningarna var goda kommunikationer, närhet till vatten och omgivande vacker natur. 1929 planerades och anlades Årsta Havsbad vid Horsfjärden. HSB (Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening) med dåvarande chef och arkitekt Sven Wallander var initiativtagare. Wallander beskrev den bärande idén som: att med enkla medel och till rimlig kostnad erbjuda människor med begränsade ekonomiska resurser



Sommarpostkontoret i Årsta havsbad fotograferat 1986. Verksamheten pågick fram till 1989.

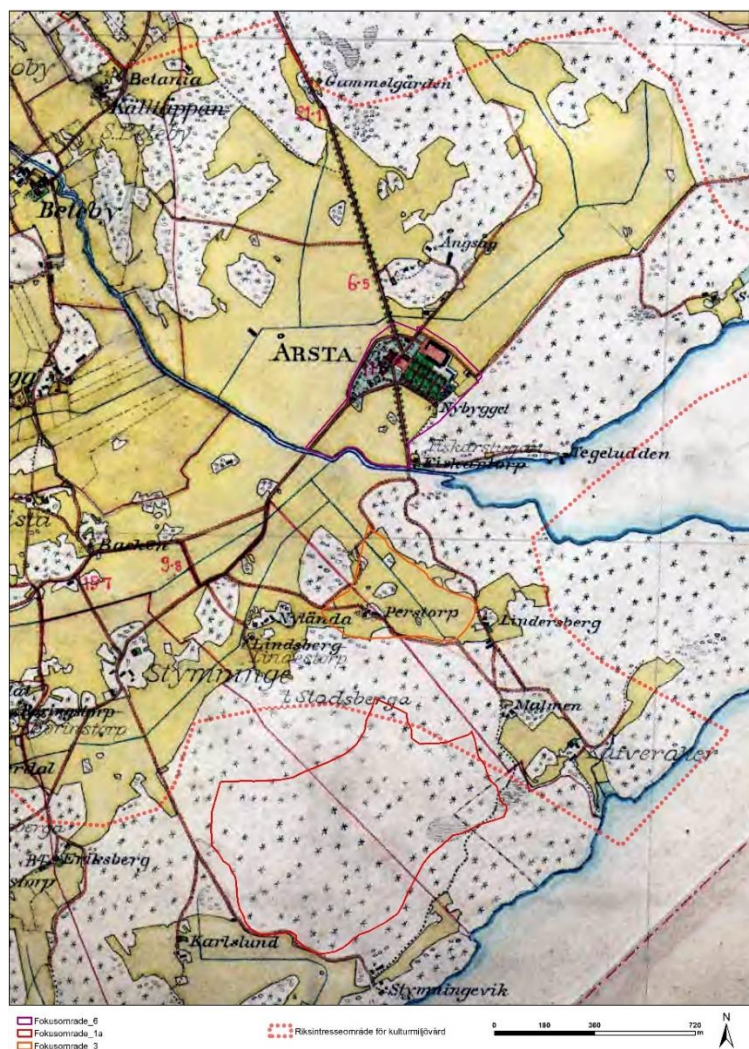
Foto: Lennart Gustavsson, Digitalt museum.

välbehövlig avkoppling från trängseln och osundheten i storstaden.

Området planerades för sommarnöjen och friluftsliv åt stadsbor från i första hand arbetarklassen, och var den första kooperativa sommarstaden av sitt slag i Sverige. Målet var att lämna naturen så orörd som möjligt och utgå från de topografiska förutsättningarna. Tomterna var mellan 500 och 900 kvm och arrenderades ut på 20 år med förnyelse och arvsrätt. Området planerades för 600 stugtomter. Stugorna var små, enkla och enhetliga och ritades i tio olika stugtyper med ett till två rum, utan kokmöjlighet, med kokvrå eller med kök. Samtliga stugor fick stående locklistpanel, flacka sadeltak och målades i rött, gult eller grönt. Vissa kom med förstukvist eller veranda och andra utan. Stugorna placerades indragna från tomtgränsen och på kuperad mark för att smälta in i naturen. Mellan

tomterna gick smala grusvägar och stigar, och i kvarterens mitt så kallade dassgångar för de gemensamma torrdassen. I området anlades även en strand, båthamn, tennisbana, dansbana, strövmråden och butiker vid Årsta torg. En hotell- och restauranganläggning uppfördes ovanför badstranden med omgivande park. Ett par år senare uppfördes ett antal specialkonstruerade och hopfällbara campingstugor för tillfällig uthyrning i närheten av torget, då efterfrågan på semesterstugor i området blev stort.

På 1960-talet stängde de flesta butikerna och 1970 brann hotell- och restauranganläggningen ner. Under samma period erbjöds friköp av tomterna och HSB var inte längre markägare. Årsta havsbad samfällighetsförening tog över förvaltningen 1985. Sedan dess har området bebyggt med fler stugor med varierande karaktär och många stugor är idag åretruntbostäder.



Området vid sekelskiftet 1900 enligt häradsekonomska kartan från 1901-06. All ängsmark har odlats upp. Säteriets stora ladugård är ännu inte uppförd.



Ortofoto från ca 1960 visar området innan den rekreativa användningen har slagit igenom.

Källförteckning

Rapporter

Årsta slott, analys av utvecklingsmöjligheter (2015), WSP

Planeringsunderlag för bostadsbyggande norr om Årsta havsbad (2017), Haninge kommun

Planeringsunderlag för bostadsbyggande norr om Årsta havsbad. Bilaga 1, Underlagsrapport kulturmiljö (2017), Haninge kommun

Tryckta källor

Haninge kommuns kulturmiljöprogram
<https://www.haninge.se/bygga-bo-och-miljo/kulturmiljo/kulturmiljoprogram/>

Årsta havsbad – Kulturhistorisk värdering och förslag till skydd för bebyggelsen i Årsta havsbad. Stockholms Läns Museum (2001)

Litteratur

Aspberg, Karin & Stenqvist, Gunnel (2013). Gårdar i Österhaninge. Kyrkbygden 3 med Årsta och Sandemar. Haninge Hembygds-gille, Haningebygden Nr 39

Redelius, Gunnar (1971). *Årsta i Österhaninge*. Nyköping: Södermanlands hembygds- och museiförbund

Stenqvist, Gunnel & Furuland, Gunnel (2012). *Årsta slott: en kulturskatt i Haninge*. Stockholm: Årstasällskapet för Fredrika Bremer-studier

Bokförlaget natur och kultur (1933). Svenska slott och herresäten 3. Östergötland och Södermanland.

Webbsidor

Fornsök
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Kungliga biblioteket – Suecia antiqua et hodierna
https://suecia.kb.se/F/7KQBRTDJNEPKT44QXH5VX8TFSLVMUJF4LM4D1FX26VFNJFH2FR-12663?func=find-b&find_code=WRD&adjacent=N&request=%C3%A5rsta

Lantmäteriets historiska kartor och ortofoton
<https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Stockholms läns museums bebyggelseguide
<https://stockholmslansmuseum.se/byggwebben/bebyggelseguide/fritidshus-och-sportstugor/fritidshusomraden/>

Digitalt museum
www.digitaltmuseum.se

